

10 8 5 20

BHAKTI ŚATAKA

भक्तिशतकम्।

BY
RĀMA CHANDRABHĀRATI.

WITH A COMMENTARY

BY THE
REV. C. A. SEELAKKHANDHA THERA

OF
"SAILABIMBĀRĀMA" VIHĀRA,
DODAUDUWA, CEYLON.

PUBLISHED BY THE BUDDHIST TEXT SOCIETY OF INDIA UNDER THE ORDERS
OF THE GOVERNMENT OF BENGAL.

DARJEELING:
PRINTED AT THE BENGAL SECRETARIAT PRESS.

1896.

भक्तिशतकम् ॥
(BHAKTI-SHATAKAM.)

—०—

श्री बौद्धागमचक्रवर्तिना
श्रीरामचन्द्रभारतिना भूस्तुरेणाऽचार्येण
विरचितम् ॥

—०—

लङ्कायाम्
शैलविम्बरामे निवासिना
आचार्य्य श्रीशैलस्कन्ध स्थविरिण
विरचितया टीकयासमलङ्कृतम् ॥

PUBLISHED BY

THE BUDDHIST TEXT SOCIETY OF INDIA,
[UNDER THE ORDERS OF THE GOVERNMENT OF BENGAL.]

Barjeeling:

PRINTED AT THE BENGAL SECRETARIAT PRESS,

1896.

R M C LIBRARY	
Acc. No. 108520	
Class No.	294.3 RAM
Date	23.8.88
St. Cat.	CB
Case.	29
Cat.	✓
Bk. Card	x.m.
Checked	Sy

Presented by
 Mr. R. C. Majumdar

INTRODUCTION.

THE "Bhakti Sataka" (Sanskrit—*Bhakti*, faith; *Sataka*, composition of a hundred), compiled by the Brahman Pandit Sri Rama Chandrabharati, derives its name from the fact that it consists of one hundred verses, illustrative of the virtues of Buddha, composed in order to shew the great faith the author had in Him. This Pandit, Rama Chandrabharati, was born in the village of Veravati in the district of Varendra belonging to the province of Radha of the principality of Gauda in India; he belonged to the family of Katyayana, and was renowned as one well-versed in logic, grammar, rhetoric, and various other sciences and Hindu mythology.

He came to Cotta (Jayawardanapura) in Ceylon during the reign of King Parakramabahu, and during the poetical and literary career of Sri Rahula Sangha Raja, famous both in Ceylon and other countries. There is reason to believe that, at the time of his arrival in Ceylon, Sri Rahula was living at Cotta, although Wijayabahu Pirivena of Tottagamuwa was his permanent residence. He was known by several names, such as "Principal of Wijayabahu Pirivena (College)," "Chief of Tottagamu Vihara," "Vachissara (a title given by Parakramabahu at his installation as the chief of all the monks in the Island)," and "Sri Rahula, as he was called, by his tutor."

It seems that the said Pandit Rama Chandrabharati made his acquaintance with Sri Rahula at Cotta. Several learned men came to Ceylon from time to time, where they received great honours from the Sinhalese kings. Although it is not exactly known in what year the said Pandit arrived in Ceylon, it appears from his book

“Wartharatnakara Panchika” that it was compiled in Ceylon in the year 1999A.B. or 1245A.D.

Having made his acquaintance with Sri Rahula, he became his pupil, and learnt from him the Three Pitakas embodying the doctrines of Buddhism; and when he discovered that, according to his religion, he could not attain Nirvana, he gave it up and embraced Buddhism, following the Three Guides (viz., Buddha, the Doctrine, and the Priesthood). Subsequent to his conversion, he wrote this book, which is well-known for its elegance and good style. It contains 107 stanzas composed in twelve different metres. The usefulness of this book to beginners in acquiring a good style generally, and in learning Buddhism in particular, is very great. The author says that, he who avails himself of the advantages of this book obtains Triple Happiness (*Triwarga Sampat*, viz., Dharma, Artha, and Moksha).

It is said that, King Parakramabahu was so much pleased with this book that he presented the author with a ^{great} ~~valuable~~ bearing the inscription “Buddhagama ^{an}akravarti” (i.e., chief minister of Buddhism), and made him his Spiritual Prime Minister. He had since written two valuable books—one of which was called the “Warthamalakhyawa” (a work for facilitating the study of difficult metres and having for its subject an account of the celebrated monk, Maha Netra Prasada), and the other “Wartharatnakara Panchika” (a commentary on “Wartharatnakara” by Pandit Sri Kedara Bhatta). One of the stanzas of the latter, written in honour of his teacher and to exemplify the metre “Stree” of 11th chandas, runs as follows:—

“राहुलनामा मुनिरिति विद्वान्
षड्युगभारी त्रिपिटकधारी ।
मौर्यकुलाब्धिप्रभवसुधांशु
जन्मनि जन्मन्यपि नम मित्रम् ॥”

“May it happen that the virtuous Sri Rahula—a profound scholar having a thorough knowledge of the three Pitakas—like unto the moon shining above the (milky) ocean-like Mauryya race, may be my friend in all my subsequent births,” showing thereby that, Sri Rahula belonged to the Mauryya race, which is a subdivision of the Sakya race. As the princes of this race, who came to Ceylon, were in the habit of invoking the blessing of the deity Skandha, the race became famous by the name of “Skandhawara race.” Hence it has been mentioned in some books that, Sri Rahula was born in the “Skandhawara race,” which is identical with the Mauryya race.

In the “Wartharatnakara Panchika” Pandit Rama Chandrabharati says:—

“ श्रीमद्भाद्रपदादतस्त्रिपिटकाचार्याद्युरोर्निर्भूलं
 बौद्धं शास्त्रमधीत्य यस्तु सरणं रत्नत्रयं शिष्ये ।
 यो बौद्धागमचक्रवर्त्तिपदवीं लङ्केश्वराश्रयवान्
 स श्रीमानिह सर्वशास्त्रनिपुणो व्याख्यामितां यातनीत् ॥ ”

“This commentary was written by one proficient in all the sciences, who having learnt the good Law of Buddha from the Venerable Sri Rahula—teacher of the three Pitakas—followed the Three Guides, and received from his Majesty the King (Parakramabahu) of Ceylon the title of Bauddhagama Chakravarti.”

As it is my earnest desire to make the “Bhakti Sataka” useful to those who are, at present, only imperfectly acquainted with Buddhism, I have written this commentary called Ratnamala to enable them to easily understand the real meaning of the text in accordance with the rules of Buddhism. In many instances, I have quoted from other works on Buddhism. The author, Pandit Rama Chandrabharati, having thoroughly acquainted himself with the tenets of Lord Buddha and also with the accepted

interpretation of his Doctrine, and having accepted the Truth, as it is the duty of every learned man, and also having realized that, there is nothing more important than happiness in our next birth, followed the religion of his conviction.

May it please the learned readers to correct any errors that might have inadvertantly crept into the text or the commentary.

C. A. SEELAKKHANDHA.

‘SAILABRIAHARAMA,’
DODANDUWA, CEYLON,
January 1896.

भक्तिशतकम् ।

—०००—

नमस्तस्मै भगवतेऽर्हते सम्यक्सम्बुदाय ।

ज्ञानं यस्य समस्तवस्तुविषयं यस्याऽनवद्यं वचो ।
यस्मिन् रागलवोऽपि नैव न पुनर्द्वेषो न मोहस्तथा ।
यस्याऽहेतुरनन्तसत्त्वा सुखदाऽनल्पा कृपा माधुरी
बुद्धो वा गिरिशोऽथवा स भगवांस्तस्मै नमस्तुर्महे ॥ १ ॥
देवः शम्भुर्न वैरी हरिरपि न रिपुः केवली नो सपत्नी
नोऽदासीनः स्वयम्भुर्न च पुनरपरे ते परे वासवाद्याः ।
शास्ता बुद्धो न बन्धुर्जगति न जनको नैक गोत्रैकजातिः
किन्त्वेषां वीतरागो भवति सकलविद्यः सुधीभिः स सेव्यः ॥ २ ॥

प्रणम्य परमं बुद्धं सर्वलोकैकनायकम् ।

क्रियते रत्नमालाख्या व्याख्या भक्तिमतां मुदे ॥ ॥

काव्यमिदं महाकविः श्रीरामचन्द्रकविभारतिभगवति शाक्यमुनौ स्वभक्तगतिशय-
सम्पन्नार्थे विरचयामास । तत्राऽदौ यस्य कस्यचिज्ज्ञास्तु विशिष्टगुणान् प्रामाणिकान्
कृत्वा अनियमवशादेव नमस्कारं दर्शयितुं ज्ञानमित्यादिमाह । यस्य सङ्गात्मानः ज्ञानं समस्त-
वस्तुविषयं सकलेषु वस्तुषु व्याप्तम् । सकलेषु ज्ञेयमण्डलेषु प्रवर्ततेत्यर्थः । यस्य वचः
वचनम् । अनवद्यं निर्दोषम् । क्लेशापगमत्वात् परिशुद्ध इति भावः । यस्मिन्
रागलवः हृष्यालेशः अपि नैव नास्तीत्यर्थः । पुनः द्वेषः अपि नास्ति । तथा तद्वत् ।
मोहः अविद्या अपि नास्ति । यस्य अहेतुः लाभादिनिरपेक्षका । अनल्पा महती
बहुला वा । कृपा माधुरी कृपायाः मधुरता । अनन्तानां प्रमाणरहितानां सत्त्वानां
प्रजानां सुखदा सुखदाता । सः भगवान् बुद्धो वा सम्बुद्धो वा भवतु । अथवा
गिरिशः शम्भुर्वा भवतु । तस्मै नमस्तुर्महे नमस्कारं कुर्मः । वयमिति शेषः । शार्दूल-
विक्रीडितं वृत्तम् । तच्छृणुमुक्तां रत्नाकरे । सूर्याश्चैर्म सज्जगता सशुरवः शार्दूलविक्री-
डितमिति ॥ १ ॥

देवदत्ति । शम्भुर्देवः ईश्वरदेवः अपि । न वैरी न शत्रुः । भवतीत्यत्र अन्यथः ।
ज्ञानवतामिति शेषः । हरिः वासुदेवः अपि । न रिपुः वैरी न भवति । केवली

ब्रह्माविद्याभिभूतो दुरधिगममहामायाऽल्लिङ्गितोऽसौ
 विष्णू रागातिरेकान्निजवपुषि धृता पार्श्वती शङ्करेण ।
 वीताविद्यो विमायो जगति स भगवान् वीतरागो मुनीन्द्रः
 कः सेव्यो बुद्धिमद्भिर्वदत वदत मे भ्रातरस्तेषु मुक्तौ ॥ ३ ॥

अपणकः अपि । नो सपलः शत्रुर्न भवति । अत्र अपणकश्च संन्यासिभेद इति केषां-
 चिन्मतिः । विषयरागं अपयतीति निर्वचनात् पूरणकाश्चपादिनिर्घन्यविशेषो वेति
 मन्मतिः । अपरे देवशब्दसाहचर्यात् केवलीति एको देवविशेष इति पठन्ति । तच्च
 विचारणीयम् । स्वयम्भुः ब्रह्मा अपि । न जडासीनः मध्यस्थो न भवति । पुनः
 अपरे अन्ये । इरादिभ्यो देवेभ्य इति यावत् । ते प्रसिद्धाः वासवाद्याः इन्द्रादयो
 देवा अपि । परे न वैरिणो न भवन्ति । जगति विभुवने । शाखा (सत्त्वानां सान्द्र-
 ट्टिकैः साम्यरायिकैः परमार्थधर्मैः) अनुशासकः । बुद्धः समुद्रः अपि । न बन्धुः ज्ञातिर्न
 भवति । न जनकः पिता च न भवति । नैकगोत्रः समानगोत्रो न भवति । नैक-
 जातिः समानजातिश्च न भवति । किन्तु एषां ईश्वरादीनां देवानाम् । यः महात्मा
 वीतरागः समस्तवस्तुषु अत्यन्तप्रह्वीनरागः सन् । सकलवित् सर्वज्ञः । संस्कारविकार-
 लक्षण-निर्वाण-प्रज्ञप्रिवशात् पञ्चविधं त्रैयमण्डलं करतलामलकक्रमेण निःशेषं अवगत-
 वानिति भावः । सः महात्मा । सुधीभिः पण्डितैः । संसारदुःखादिमोक्तुकामैर्जनै-
 रिति भावः । सेव्यः अतिशयभक्त्या सेवनीयः । अपरे असेवनीया इति सूचिताः ।
 स्वधरावृणम् । तदुक्तं रत्नाकरे । चक्षुः र्यानाञ्जयेनजिमुनियतियुता स्वधरा कीर्तिते-
 यमिति ॥ ९ ॥

इदानीं ब्रह्मादीनां देवानां रागादिमलैर्दूषितत्वात् सुधीभिः कः सेव्यः को न सेव्य इति
 निर्णयितुं ब्रह्मा इत्यादिमाह । ब्रह्मा स्वयम्भुः । वेदान्तवादिभिः अपरिमितसुखज्ञानस्व-
 रूपमित्युक्तो ब्रह्मा-पदार्थ इति यावत् । अविद्या मूलाविद्या मूलाविद्येति द्वे भवतः
 ताभ्यां द्वाभ्यामज्ञानाभ्याम् । अभिभूतः पराभूतः । व्याकुलित इत्यर्थः । वेदान्तमते
 सावाभावाभ्यामनिर्वाया अचेतनया मायया च । असौ विष्णुः वैष्णवैर्जगदन्तराष्ट्रेत्युक्तो
 हरिः । दुरधिगमा दुर्विज्ञेया महामाया दृढनिष्ठतिः तथा । अल्लिङ्गितः परिरम्भितः ।
 अन्योन्यसंक्षेपित इत्यर्थः । शङ्करेण “ईश एवाहमत्यर्थं” न च मासीशते परे । ददामि
 सदैवार्थं मीश्वरस्तेन कीर्तयते” इत्युक्तलक्षणेनैव । “अणिमा लघिमा प्राप्तिः प्राकामं
 महिमा तथा । ईशिलक्ष वशिलक्ष तथा कामा वसायिता” इत्युक्तादिशुषैरूपेति
 श्रैवैर्विहितेन हरेण । रागातिरेकात् अधिकरागत्वात् । पार्श्वती शौरी । निजवपुषि

ब्राह्मं वैष्णवमैश्वरञ्च बद्धधा लब्ध्वा पदं हेतुतः
संसारे वत संसरन्ति पुनरप्येकान्तदुःखास्यदे ।
किनैर्देहभृतामपायबद्धलै राद्यन्तवद्भि स्यदै
स्तस्मान्नित्यमनादिमध्यनिधनं बौद्धं पदं प्रार्थिताम् ॥ ४ ॥

चिदाकारं सूक्ष्मं विभु विशदमाकाररहितं
निरीहं निरूपं निरवधि कृपाबीजमजरम् ।
समस्तज्ञं सर्वोपधिरहितमैश्यादसृतदं
जितानङ्गैः सेव्यं भवतु मम तद्वस्तु शरणम् ॥ ५ ॥

स्वदेहे । धृता धार्यते । जगति लोके । भगवान् भग्नरागादिगुणैर्युक्तः । सः मुनीन्द्रः
मुनिश्रेष्ठः । वीता अपगता अविद्या यस्मात् स । वीताविद्याः । अविद्यया विगतः ।
दूरीकृताशेषविद्य इत्यर्थे इति यावत् । विमायः मायया अपगतः । अपगतमाय इत्यर्थः ।
वीतरागः विगतकामः । सकलेषु वस्तुषु निरालय इत्यर्थः । अतः तेषु ब्रह्मादिषु ।
बुद्धिमद्भिः पण्डितैः । मुक्तौ संसारविमुक्तौ । कः मङ्गाद्या । सेव्यः आश्रयणीय इति ।
मे धातरः ! मम सङ्गोदराः ! वदत वदत यूयं कथयत कथयतेति आक्षेपितम् ।
आक्षेपितं नाम द्विवि कथनम् । तदुक्तं ग्रन्थान्तरे । मये क्रोधे प्रशंसायां वर्तते कौतु-
हलघनौ । हास्ये शोके प्रसादे च र्यादाक्षेपितं उच इति । अजापि सङ्घराट्ठम् ॥ १ ॥

तदनन्तरं निर्व्याणसुखं वर्णयति ब्राह्ममित्यादिना । प्राणिनः बहुधा अनेकधा ।
बहुषु वारेष्विति यावत् । ब्राह्मं ब्रह्मसम्बन्धं ब्रह्मना प्रोक्तं वा । वैष्णवं विष्णुसम्बन्धं
विष्णुना प्रकाशितं वा । ऐश्वर्यम् ईश्वरसम्बन्धं ईश्वरेण प्रणीतं वा । पदं पदवीम् ।
सौचमित्यर्थः । लब्ध्वा संप्राप्य । हेतुतः हेतुवशात् । लब्ध्वाप्तलब्ध अविनश्यत्वादिति
भावः । पुनरपि सुहृत्सुहृः । एकान्तेन अतिशयेन । दुःखास्यदे जातिजरामरणादि-
दुःखस्य स्थानधृते । संसारे अनमतापे भववत् । संसरन्ति जातितो जातिं प्रतिसम्भा-
नाद्ब्रह्मन्ति । वत इति विष्णवे । अपायबद्धलैः नरक-तिथ्येक-प्रतादि-दुःखसमाकीर्णैः ।
आद्यन्तवद्भिः अत्यन्तिस्थितिसंसाररहितैः । तैः पदैः प्रसिद्धै ब्रह्मादिपदैः । देहभृतां
प्राणिनाम् । किं प्रयोजनम् ? किञ्चित् प्रयोजनं नास्तीति भावः । तस्मात् नित्यं
अविनश्यरं । अनदिमध्यनिधनं अत्यन्तिस्थितिविनाशरहितं । बौद्धं बुद्धेन भगवता
वर्णितम् । पदं अत्यन्तसुखं निर्व्याणम् । प्रार्थिताम् अभिकाङ्क्षिताम् । सुधीभिरिति
शेषः । इदमपि सङ्घराट्ठम् ॥ ४ ॥

इदानीं सर्वज्ञताज्ञानं वर्णयति चिदाकारमित्यादिना । सूक्ष्मं परवादीनामविषय-
मतिनिपुणम् । उदप्रथयादि विदर्शनाज्ञानेनैवावगन्तव्यत्वादिति भावः । विभु समस्त-
वस्तुष्वपि । अनन्तवस्तुविषयभावादिति भावः । विशदं निर्मलम् । रागादिममल-

अणीयोऽणीः क्लेशाप्रतिहतमनस्तञ्च महतो
 महीयो माहात्स्यप्रविजितजगद्भूरिकरणम् ।
 द्विबाहं निर्वाहं द्विपदमपदं सन्निवदनं
 द्विनेत्रं निर्णेत्रं सगुणमगुणं तत्तु शरणम् ॥ ६ ॥

रहितत्वादितिभावः । आकाररहितं शून्यदीर्घादिसंस्थानविरहितम् । निरोहं दृष्ट्या-
 रहितम् । निरूपं नीलपीतादिवर्णरहितम् । निरवधि निःसीमम् । अवधिरहित-
 मित्यर्थः । रुपावीजं मङ्गाकणायाम् उत्पत्तिकारणं । अजरं जरारहितं । त्रिषु
 कालेषु एकसदृशमित्यर्थः । क्वचित् अमोहमिति भावः । समस्तज्ञं सर्वज्ञम् । सर्वोप-
 धिरहितं सकलेभ्यः कामस्कन्धक्लेशामिसंस्कारोपधिभ्यो विमुक्तम् । ऐश्यात् श्रेष्ठभावात् ।
 अथवा अष्टदुःपर्यस्तु प्रधानो भूत्वा धर्मदेशनाच्च । तदुक्तम् । त्रयविंशः द्विजाः चत्वारः
 मारुतद्वयतौ तथा । अमरश्च सुराश्चातुर्ध्वजाराजोपि ब्रह्मणः । ते स्युः सर्वविदः
 शाक्यसुनेरष्टपरिच्छदा इति । असृतदं निर्वाणसुखदायकम् । जितः पराजितः अनङ्गः
 कन्दर्पो यैसाधोक्तेः । शीणान्नवैः श्रावकैरिति यावत् । सेयं सेवनीयम् । चिदाकारं
 ज्ञानस्वरूपम् । अत्र चिच्छब्दो ज्ञाने । प्रचीपलब्धिश्चित् संविदित्यमरः । तद्वस्तु
 (भगवतो गौतमस्य) प्रसिद्धं सर्वज्ञताज्ञानम् । मम शरणं प्रतिष्ठा । भवलिप्ति शेषः ।
 शिखरिणीलुप्तम् । तद्वचनसुक्तं रत्नाकरे । रसैर्द्रवैश्च यमनसमभलागः शिख-
 रिणीति ॥ ५ ॥

तदनन्तरं भगवन्तं गौतमं वर्णयितुम् अणीय इत्यादिमाह । तत्र अणीः सूक्ष्मः
 अणीयः अतिशयेन सूक्ष्मः । महतः महद्बुद्धयः । महीयः अतिशयेन महत् । क्लेशैः
 रागादिभिः अकुशलैः । अप्रतिहतम् अनभिभूतम् । अनन्तम् अपर्यवसानम् ।
 माहात्म्यैः मङ्गानुभावयुगैः । प्रविजितं पराजितं जगत् लोको येन तथोक्तम् । भूरि
 महती कथना यस्य तथोक्तम् । द्विबाहं बाहुयुग्मम् । आन्नाहस्तेन च अन्नाहस्तेन चेति
 द्वाभ्यां हस्ताभ्यां समन्वागतमिति भावः । निर्वाहं उपादानानामरूपसङ्क्रान्तपञ्चद्वयरहितम् ।
 द्विपदं चरणयुग्मम् । स्वभावपादेन च ऋद्धिपादेन चेति द्वाभ्यां पादाभ्यां समन्वागतमिति-
 भावः । अपदम् उत्पत्तिस्थानरहितम् । सहजवदनैस्त्रिमुखैः । तथोक्तम् । निरोधस्य
 हि त्रीणि मुखानि । कथम् ! अनिमित्तविमोचसुखम् अप्रणिहितविमोचसुखं शून्यता-
 विमोचसुखमिति । तदुक्तम् अनुब्रह्माचार्येण । तत्र अनित्यानुदर्शना विपर्ययासनिमित्तं
 सुखतो अनिमित्तानुदर्शना विमोचसुखं भवति । दुःखानुदर्शना दृष्ट्याप्रतिषिद्धं सुखतो
 अप्रणिहितानुदर्शना विमोचसुखं भवति । अनाकानुदर्शना आकाशनिवेद्यं सुखता

सदानन्दं तथ्यं सरसहृदयं सूक्तिसदनं
सतां सेव्यं सम्यक्प्रमधिगततत्त्वं सममनः ।
स्वतस्त्रिद्वं साध्यं सकलफलदं सौम्यवदनं
सदीयं सर्व्वीयं भवतु मम तद्वस्तु शरणम् ॥ ७ ॥

स्वयम्भूताभिज्ञं भवमयहरं भीतिरहितं
स्फुरद्भार्यं भोगोज्झितऽमहतवीर्य्यं मदनजित् ।
चतुर्भुजं शुद्धप्रकृतिं च तथाऽकर्तृ कऽमिदं
मुदं लोकोत्कृष्टामतनु तनुतां वस्तु जगताम् ॥ ८ ॥

श्रुत्यातानुदर्शना विमोक्षसुखं भवति । मार्गो हि यदि अनित्यतो विपश्यति अनिमित्त-
विमोक्षं नाम । यदि दुःखतो विपश्यति अप्रणिहितविमोक्षं नाम । यदि अनात्मतो विप-
श्यति शून्यताविमोक्षं नाम । एवं मार्गो विदर्शना वशाद्भीषि नामानि लभते । द्विनेत्रं
नयनद्वययुक्तम् । स्वभावनेत्रेण च दिव्यनेत्रेण चेति द्वाम्यां नेत्राम्यां समन्वागतमिति भावः ।
निर्णेत्रं शास्त्रतोऽददृष्टिरहितम् । सगुणं शीलसमाध्यादि गुणयुक्तम् । अगुणं गुण-
प्रययपगतम् । सब्रजसमोगुणविरहितमिति भावः । तच्च प्रसिद्धं बुद्धपदार्थम् । ममेति
पूर्व्वेषान्वयः । शरणं प्रतिष्ठा । भवत्विति शेषः । अत्रापि शिखरिणीकृतम् ॥ ६ ॥

सदानन्दमिति । सतां साधूनाम् आनन्दं सन्तोषकरम् । उद्धटितज्ञादीनाम्
आनन्दजनकमिति यावत् । तथ्यम् अवितथम् । यथार्थावबोधलादेव सत्यमित्यर्थः ।
सरसहृदयम् अर्चत्वादियुण्युक्तचित्तम् । सूक्तिसदनं धर्माणां मन्दिरम् । त्रिपिटक-
धर्मसंस्थापितगृहवदित्यर्थः । सतां सेव्यं साधुभिराश्रयनीयम् । सम्यक् याथावत्तः स्वयं
समधिगततत्त्वम् अवगतानित्यादिस्वभावम् । सममनः समचित्तम् । श्रवमिन्द्रोदासीनेषु
सर्व्वेषु एकसदृशचित्तमिति भावः । स्वतस्त्रिद्वम् आत्मना परिनिष्पन्नम् । परोपदेशं विना
आत्मनेव समुद्योगेन रागादिभिः श्रेयमलौकिकविक्रममित्यर्थः । साध्यं सकलबोधिसत्त्वैः
साधनीयम् । सकलफलदं स्वर्गमोक्षसुखदायकम् । सौम्यवदनम् प्रियदर्शनमुत्तमखलम् ।
सदीयं साधूनां हितम् । सर्व्वीयं सकलप्राणिनामपि हितम् । तद्वस्तु प्रसिद्धबुद्धपदार्थं
मम शरणं भवतु । अत्रापि शिखरिणीकृतम् ॥ ७ ॥

स्वयमिति । स्वयम् आत्मना । भूताभिज्ञं संसिद्धपङ्कभिज्ञायुषम् । आत्मना परिपूर्णं
जमनिश्चत्वारमितानुभावाद्युपपन्नम् अद्विविधादिपङ्कभिज्ञायुषै युक्तमिति भावः । भव-

क्वचिन्नीलं पीतं क्वचिदपि च रक्तं क्वचिदपि
 क्वचिच्चन्द्रच्छायां क्वचिदपि च माञ्जिष्ठरुचिरम् ।
 क्वचित् प्रामास्यर्थं यदयति च वर्णव्यतिकरा
 च्छिखाषट्कं तैस्तैर्दधदुपरि तद्वस्तु शरणम् ॥ ९ ॥
 पराभेद्यं जाम्बूनदरुचिरवर्णं त्रिशरणं
 त्रियानं त्रिप्रज्ञं त्रिभुवनभरं सत्तिवचनम् ।
 कृपापात्रं मन्दस्मितऽमरुणसञ्जीवरधरं
 कृतध्यानं सिद्धासनवटितपाद्वस्तुशरणम् ॥ १० ॥

भयहरं संसारभीतिनाशकम् । भीतिरहितं नष्टभयम् । चतुर्वैशाराद्याभिज्ञानैः
 समन्वागतत्वाद् बीतभयमिति भावः । स्फुरद्भाग्यं भाग्यशुणैर्विकशत् । द्वाविंशद्वरसङ्गा-
 पुष्पलक्षणैः समुपलक्षितलाङ्गम्ययुक्तमिति भावः । भोगोष्णितं त्यक्तकामसुखम् ।
 अद्वैतवीर्यं दशबलैः समन्वितम् । तच्च मन्त्रैः सद्ब्रह्मसंकरन्दं विस्तरतो दर्शितम् ।
 मदनजित् जितमारम् । मारं पराजित्वा सिद्धस्वाभिष्टार्थमित्यर्थः । तदपि सद्ब्रह्म-
 संकरन्दं द्रष्टव्यम् । चतुर्मागं प्राप्नोतुर्विधमार्गम् दृष्टिशङ्काश्लेषचयकारणं श्रोतापक्षादि
 चतुर्मागं संप्राप्नोति भावः । तथा शुद्धप्रवृत्ति निर्मलचित्तम् । अकर्तृकम् अपुन-
 र्भवकारणम् । इदं वस्तु बुद्धपदार्थम् । जगतां प्राणिनाम् । लोकात् उन्मुक्तम् उद्ग-
 तम् । लोकोत्तरमित्यर्थः । मुदं हर्षम् । अतस्तु बहुलम् । तनुतां कुर्वतामित्यर्थः ।
 शिखरिणीकृतम् ॥ ८ ॥

इदानीं भगवतो गौतमस्य षड्वर्णं वर्णयितुं क्वचिदित्यादिमाह । यत् यादृक् । वस्तु
 इति शेषः । क्वचित् कर्तृचित् । नीलं नीलवर्णं च । क्वचित् अपि । पीतम् ईशद्
 रक्तवर्णं च । क्वचित् अपि । रक्तं लोहितवर्णं च । क्वचित् चन्द्रच्छायां चन्द्रकान्तसदृशं
 चेतवर्णं च । क्वचित् अपि । माञ्जिष्ठरुचिरं मनोहरं माञ्जिष्ठवर्णं च । क्वचित् वर्ण-
 व्यतिकरात् नीलपीतादिवर्णसम्बन्धात् । प्रामास्यर्थम् प्रामास्यवर्णं च । अयति प्राप्नोति
 च (तदुद्भूतपदार्थम्) तैः तैः नीलपीतादिभिः तत्तद्गणैः शिखाषट्कं षड्विधां शिखाम् ।
 केतुमालामिति भावः । उपरि शीर्षादूर्ध्वम् । दधत् दधानम् । तद्वस्तु मम शरणं
 भवन्निति शेषः । शिखरिणीकृतम् ॥ ९ ॥

पराभेद्यमिति । परैर्विपक्षैः । शत्रुभिरिति यावत् । अभेद्यं न भेद्यम् ।
 वज्रसदृशकायलादपरैः कैश्चिदविदार्यमिति भावः । जाम्बूनदं जाम्बुनामकायां नद्यां
 ज्ञातं खण्वत् रुचिरं मनोह्रं वर्णं शरीरशीभा यस्य तथोक्तम् । त्रिशरणं शरणत्रयम् ।
 बुद्धधर्मसङ्गसङ्गतावस्तुचयवशात् प्रतिष्ठाप्यमिति यावत् । त्रियानं यानत्रयम् । बुद्ध-
 प्रत्येकबुद्ध-भावक-संख्यातजिलावबोधकरमिति भावः । त्रिप्रज्ञं प्रज्ञात्रयम् । अनित्य-

प्रसन्नं फुल्लेन्दीवरनयनयुग्मं चिपिटकं
 मुहुं व्याकुर्वाणं सुरनरगणेभ्यः करुणया ।
 परं शान्तं स्वर्णोपलरजतलोष्टेषु च समं
 दृशां नव्यातिथ्यं भवतु मम तद्वस्तु शरणम् ॥ ११ ॥
 शरणमिति सदग्रं साधु गच्छामि बुद्धं
 शरणमिति विरागाग्रीयमन्वेमि धर्मम् ।
 शरणमिति गणानामग्रियं यामि सङ्घं
 शरणमिति पुनस्त्रीन् द्विचिवारं व्रजामि ॥ १२ ॥

दुःखानां केति त्रिलक्षण प्रतिबोधकरज्ञानमित्यर्थः । त्रिभुवनभरं लोकत्रयवासिनां प्रतिष्ठाभूतम् । कामरूपारूपलोकोषु सत्त्वानां संसारमुक्तौ अतिशयप्रतिष्ठाभूतमिति भावः । सत् चिवचनं शोभनवचनत्रयम् । सूत्राभिधर्मविनयसङ्घातौ स्त्रिभिः सुभाषितै रूप-लक्षितमिति भावः । कृपापात्रं करुणाभाजनम् । मन्दक्षितं मन्दहास्यम् । ब्रह्म-विहारसमङ्गितया प्रसन्नमुखमण्डलमिति भावः । अरण्यम् ईशदत्तार्थम् । सखीवरधरं घटीकार ब्रह्मनादभं शोभनवस्त्राच्छादकरम् । रुतस्थानं भावितसमापत्तिम् । सिद्धा-मनवत् घटिते निबद्धे पादौ चरणे यस्य तथाभूतम् । तद्वस्तु प्रसिद्धं बुद्धपदार्थम् । मम शरणम् । भवत्विति अन्वयः । शिखरिणीकृतम् ॥ १० ॥

प्रसन्नमिति । प्रसन्नं निर्मलम् । फुल्लं विकशितं इन्दीवरं नीलोत्पलं तेन सदृशं नयनयुग्मं नेत्रद्वन्द्वं यस्य तादृशम् । करुणया सुरनरेभ्यः दिव्यमसुखेभ्यः । मुहुः पुनः पुनः । चिपिटकं सूत्रादिचिपिटकधर्मम् । व्याकुर्वाणं प्रकाशयमानम् । परम् अत्यर्थम् । शान्तं शमसुपगतम् । अन्तरिन्द्रियदमनादुपशान्तकेशमित्यर्थः । स्वर्णं कनकम् उपलं पाषाणं रजतं रूपं लोष्टं मृत्पिण्डम् एषु वस्तुषु । समं समानचित्तम् । दृशां नेत्राणाम् । सत्त्वानां मिति शेषः । नव्यं नूतनजातम् अतिथ्यं अतिथिनिमित्तकम् । नूतन प्राभूतवत् सन्निति भावः । तद्वस्तु प्रसिद्धबुद्धपदार्थम् । मम शरणं भवतु । शिखरिणी-कृतम् ॥ ११ ॥

शरणमिति । सतां साधूनां वीतरागीनां वा अप्यं श्रेष्ठम् । बुद्धं शरणमिति संसारदुःखाद्विमुक्तौ प्रतिष्ठा भवतीति मत्वा साधु सम्यक् । गच्छामि भजामि । अहमिति शेषः । विरागानां वैराग्यधर्मानाम् अप्रियम् उक्तम् । धर्मं नवस्त्रीकोत्तरधर्मम् ।

पुनरपि शरणं ब्रजामि बुद्धं
 पुनरपि लोकगुरुं गुरुं करोमि ।
 पुनरपि कथयामि नौमि वन्दे
 त्वयि मम गौतम ! नैव तृप्तिरास्ते ॥ १३ ॥

त्रिभुवनमसकृन्निरूप्य युष्मत्-
 पदसरसीरुहरेणुमाश्रितोऽहम् ।
 शरणेऽमःऽमयञ्च दैवतं मे
 गतिरपरा मम नास्ति नास्ति नास्ति ॥ १४ ॥

शरणमिति संसारदुःखविनाशाय प्रतिष्ठा भवतीति विचिन्त्य साधु सम्यक् ऋन्मि भजामि ।
 गणानां सकलगणानाम् । अप्रियं श्रेष्ठम् । सङ्गम् (भगवतः शाश्वतमुनेः आवकम्)
 आचार्यमङ्गम् । शरणमिति भवदुःखाद्विमुक्तौ प्रतिष्ठा भवतीति मत्वा साधु सम्यक् यामि
 आश्रयामि । पुनः द्विजिवारं दिवारं चिवारम् । जीनं बुद्ध धर्मसङ्गं सङ्गातं चिविष-
 रत्नम् । शरणमिति मम प्रतिष्ठा भवतीति मत्वा । ब्रजामि अतिशयभक्ता भजामीत्यर्थः ।
 मालिनीरुचम् । तदुक्तं रत्नाकरे । ननमयययुतेयं मालिनी भोगिलौकैरिति ॥ १९ ॥

पुनरपीति । अहं पुनः अपि बुद्धं शरणं प्रतिष्ठा इति मत्वा ब्रजामि भजामि ।
 अहं पुनः अपि लोकगुरुं जैलीकाचार्यम् । गुरुं करोमि धर्मापदेशकं करोमि । अहं
 पुनः अपि कथयामि वर्णयामि । तस्य भगवतो गुणमिति शेषः । नौमि स्तुतिं
 करोमि । गद्यपद्यैरिति शेषः । वन्दे कायवाङ्मनोभिर्नमस्कारं करोमि । श्रे
 गौतम ! त्वयि मम तृप्तिः शरणगमनादिषु अतिशयेण प्रीणनम् । नैव आस्ते
 न भवत्येवेत्यर्थः । पुष्पितापट्टम् । तदुक्तं रत्नाकरे । अयुजि नयुगरेफतोयकारो युजिच
 नौज जरगाश्च पुष्पिताया इति ॥ १९ ॥

त्रिभुवनमिति । अहं त्रिभुवनं त्रिलोकम् । स्वर्गमर्त्यपातालेषु प्रथितान् सर्वान्
 मुनीनिति भावः । असकृन् अनेकवारम् निरूप्य परीक्ष्य । युष्मतां भवताम् । पद-
 सरसीरुहस्य पादपद्मस्य रेणुं धूलौम् । आश्रितः । अयं श्रीपादरेणुः । मे शरणं
 प्रतिष्ठा । अयञ्च श्रीपादरेणुः मे दैवतं देवता एव भवति । मम अपरा गतिः अन्य
 प्रतिष्ठा । नास्ति नास्ति नास्तीति आशङ्कितम् । पुष्पितापट्टम् ॥ १४ ॥

अनित्यमखिलं दुःखमनात्मेति प्रवादिने ।

नमो बुद्धाय धर्माय सङ्गाय च नमो नमः ॥ १५ ॥

भो वीतराग भगवंस्तव पादमेव

वन्दे मुनीन्द्र मुञ्जरेवमिमं प्रवन्दे ।

भूयः पुनः पुनरिमं पुरतः परस्तात्

पार्श्वद्वयोरुपरि दिक्षु विदिक्षु वन्दे ॥ १६ ॥

गतमिह भवता पथा च येन

स्थितमपि यत्र च यत्र वा निषण्णम् ।

शयितमपि मुनीन्द्र यत्र योगात्

तदपि शतं प्रणमामि पुण्यतीर्थम् ॥ १७ ॥

अनित्यमिति । अखिलं समस्तम् । संस्कारमिति शेषः । अनित्यम् (उत्पादशय-
परिच्छिन्नत्वादिभिर्हेतुमिदं हेतुमेतत्) नियतं न भवतीति च । दुःखं (जातिजरामरणा-
दिभिःसुखं), न भवतीति च । अनायासा (अवशयत्वादिभिः) एकस्वपणं न भवतीति च ।
प्रवादिने प्रकाशते बुद्धाय नमः धर्माय नमः सङ्गाय नमः । अस्तीत्यन्वयः । पथ्या-
वत्कृतम् । तदुक्तं रत्नाकरे । सुजोर्जेन सरिद्धतुः पथ्यावत्कृतं प्रकीर्तितमिति ॥ १५ ॥

भो इति । वीतराग निरालय भो तव पादम् एव चरणम् एव । वन्दे
सम्यक् प्रणामं करोमि । हे मुनीन्द्र मुनिश्रेष्ठ एवं मुहुः कणे कणे । इमं तव
श्रीचरणम् एव । भूयः प्रायशः । पुनः पुनः वारं वारम् । पुरतः अर्धे च । परस्तात्
पश्चाच्च । पार्श्वद्वयोः उभयोः पार्श्वयोश्च । उपरि उच्चैश्च । दिक्षु पूर्वदिक्षु चतुर्दिक्षु
दिशाश्च । विदिक्षु चतुर्दिक्षु चतुर्दिशाश्च । इमं तव श्रीपादम् एव वन्दे प्रणामं
करोमि । वसन्ततिलकं कृतम् । तदुक्तं रत्नाकरे । उक्ता वसन्ततिलका तमजा
अगौग इति ॥ १६ ॥

गतमिति । मुनीन्द्र हे मुनिश्रेष्ठ इह जगति । भवता त्वया । येन पथा
मागच्छ । गतं यातश्च । यत्र च स्थाने । स्थितं कृतम् स्थानं चपि । यत्र स्थाने वा
निषण्णम् । यत्र स्थाने । योगात् समाधिना । शयितं शयनं कृतम् चपि । तद्

समजनि भगवान् स्वयं स यस्मिन्
 सकलमबोधि च यत्र धर्मचक्रम् ।
 विशदतरमदीपि यत्र यस्मिन्—
 नमस्तिमपूरि तदप्यहं नमामि ॥ १८ ॥

सर्वज्ञवक्त्रसरसीरहराजहंसं
 कुन्देन्दुसुन्दररुचिं सुरवृन्दवन्द्यम् ।
 सङ्घर्षचक्रसहजं जनपारिजातं
 श्रीदन्तधातुममलं प्रणमामि भक्ता ॥ १९ ॥

पुष्पतीर्थं कुशलकरणस्थानम् अपि । शतं शतवारम् । प्रणमामि प्रणामं करोमीत्यर्थः ।
 पुष्पितामृष्टकम् ॥ १७ ॥

समजनीति । भगवान् यस्मिन् स्थाने । समजनि स्म सञ्जातवान् । तत् कपिलवास्तु-
 नगरे लुम्बिनी नाम उद्यानम् अपि । यत्र स्थाने । सकलं सर्वधर्मम् । स्वयम्
 अबोधि अवगतवान् । तत् अश्वत्थबोधिद्रुमसुलम् अपि । यत्र स्थाने । विशदतरम्
 अतिशयनिर्मलम् । धर्मचक्रं नाम सूत्रम् । अदीपि प्रकाशितवान् । तत् वाराणस्याम्
 अधिपतनारामम् अपि । यस्मिन् स्थाने । अमृतम् अपूरि निरुपधिषेणं निर्व्याणं
 परिपूर्णम् । तत् कुशिनारापुरिशालवनोद्यानम् अपि । अहं नमामि । पुष्पिताम-
 र्ष्टकम् ॥ १८ ॥

सर्वज्ञ इति । सर्वज्ञस्य सर्वदर्शिनः सम्बुद्धस्य वक्त्रसरसीरहम् मुखकमलं तस्मिन्
 राजहंसे हंसराजसदृशम् । कुन्दं माधवम् । वासन्तिकपुष्पविशेषमित्यर्थः । इन्द्रचन्द्रः
 तयोः सुन्दरं शोभनं रुचिः शोभा यस्य तादृशम् । सुरवृन्दैर्देवसमूहैः वन्द्यं वन्दनीयम् ।
 सङ्घर्षचक्रं अतुरश्रीति धर्मस्तम्भ सहयाणि तेषां सङ्घजं सङ्घजसूतम् । जनानां प्राणीनाम् ।
 सकलबौद्धोपासकानामितिभावः । पारिजातः कल्पतपः तेन सदृशम् । अमलं निर्मलम् ।
 श्रीदन्तधातुं भगवतो दंष्ट्राधातुम् । भक्ता आदरेण । प्रणमामि नमस्कारं करोमीत्यर्थः ।
 वसन्तिकस्तकं षष्ठकम् ॥ १९ ॥

नागालयोपरिधरालयचक्रवाल-
मूर्ध्नि चिकूटगतकाञ्चनशैलशृङ्गे ।
बोधिद्रुमूल निहिताक्षयधातुविम्बं
विम्बन्तमामि शिरसा जिनचैत्यमग्रम् ॥ २० ॥

हैमालवाल-वलयान्तर-रत्नवेदी-
वज्रासनोल्लसितमूलमगेन्द्रबोधिम ।
यं प्राप्य मारविजयानुपदं प्रपेदे
सर्वज्ञतां स भगवांस्तमहं नमामि ॥ २१ ॥

नागालय इति । नागलयः रसातलः । सांख्यिक नागभवनमिति भावः । तस्मिंश्च ।
उपरि धरालयः वसुधा तस्मिंश्च । चक्रवालः लोकोलीकपर्वतः तस्य मूर्ध्नि शिरसि च ।
चिकूटः चिकूटपर्वतः तस्मिन् गतः प्रतिष्ठितः । काञ्चनशैलः सुमेधः तस्य शृङ्गे शिखरे च ।
नयत्रिशदेवलोक इति भावः । तस्मिन् प्रवर्त्तमानम् । अथम् उत्तमम् । जिनचैत्यं सर्वज्ञ-
रूपम् । बोधिद्रुः अक्षयबोधिद्रुः तस्य मूलं समीपे च । अत्र समीपार्थं हि मूलशब्दः ।
निहिताः प्रतिष्ठिताः अक्षयाः (आशासनात्मधार्मानां) अयरहिताः धातवः तान् प्रतिष्ठाप्य
कृतं विम्बं प्रतिमाश्च । शिरसा मूर्ध्ना । विधन् उद्वहन् । नमामि नमस्कारं करोमीत्यर्थः ।
अत्रापि यत्कृतिलोकं कृतम् ॥ २० ॥

हैमाल इति । सः भगवान् । यं बोधिद्रुमम् । प्राप्य त्वा । मारविजयानुपदं
मारद्विगुणवच्च क्लेशमाराणां वा विजयानन्तरम् । सर्वज्ञतां सम्बुद्धभावम् प्रपेदे प्राप्तवान् ।
तत्कृतं सबन्धमकरन्दे दृष्टम् । हैमः स्वर्णमयः आलवालः लघुमूले सेकार्थं कृतो
जलाधारः तस्य वलयो वेष्टनशक्तिः तस्य अकरे मध्ये प्रतिष्ठिता रत्नानां मणीनां वेदी
परिदुतश्रुतिर्यस्मिन् तादृशम् । वज्रासनेन उल्लसितं उदीप्तं मूलं यस्य तथोक्तम् ।
अगेन्द्रबोधिं बोधिद्रुमराजम् । अहं नमामि । यत्कृतिलोकं कृतम् ॥ २१ ॥

मूर्ध्वं बुद्धं नम त्वं श्रवणं शृणु सदा धर्ममद्वैधवादि-
 प्रोक्तं सर्वज्ञरूपं नयनं निरुपमं पश्य जिघ्राङ्घ्रिपद्मम् ।
 घ्राणं त्वं चार्कवन्धोःस्तुहि सखि रसने श्रीधनं पूजयेथाः
 सिद्धं पाणे ब्रजाङ्घ्रे जिनसदनमदस्मद्भुणं चित्तं चिन्ता
 ॥ २२ ॥

बुद्धो धर्मश्च सङ्गुत्थितयमिति महानर्घरत्नं सुसुखीः
 अद्यादभ्याहमस्मै चिभवभयमिदे सन्ददास्यात्मभावम् ।
 एषोहं तत्परः स्यामपरमयनमितो नास्ति मे सत्यमेतत्
 स्यामस्याहन्तु शिष्यस्त्रि दशनुतमिदं कीटि कृत्वो नमामि ॥
 ॥ २३ ॥

मूर्ध्वनिति । मूर्ध्वं हे वराङ्ग मनेति शेषः । त्वं बुद्धं नम अभिवन्द्य । श्रवणं
 हे कर्णं त्वं सदा सर्वकाले । अद्वैधवादिना समुद्भूतेन प्रोक्तं देशितं धर्मं जिघ्रिष्यकम् ।
 शृणु श्रवणपथगतं कुरु । नयनं हे नेत्रं त्वं निरुपमम् उपमाविषयव्यतिक्तात्मम् । सर्वज्ञरूपं
 बुद्धदेहम् । पश्य विलोकय । घ्राणं हे नासे त्वं अङ्घ्रिपद्मं चरणकमलम् । जिघ्र
 च्छुम् । सखि आलि रसने हे शिङ्गे त्वम् चार्कवन्धोः शाक्यकुले । स्तुहि स्तवं कुरु ।
 पाणे हे करं त्वं सिद्धं परिनिष्पन्नम् । श्रीधनं बुद्धम् । पूजयेथाः अर्चय । अङ्घ्रे हे चरण
 त्वं जिनसदनं बुद्धमन्दिरं विहारमित्यर्थः । ब्रज गच्छ । चित्तं हे मनः त्वम् अदः सङ्गं
 नवाहंलं अदियुष्मत् । बुद्धस्येति शेषः । चिन्ता चिन्तनं कुर्वित्यर्थः । शङ्करा-
 युक्तम् ॥ ११ ॥

बुद्ध इति । सुसुखीः मोक्षकामश्च । संसारदुःखान्यपहन्तुकामश्च जनस्येति भावः ।
 बुद्धः समुद्भवः । धर्मः नवलोकोत्तरधर्मश्च । सङ्गः आहार्यपङ्कलसङ्गश्चेति । चित्तं
 वस्तुचयम् । महानर्घरत्नं पूजनार्थवेष्टारत्नम् । अहम् आचारभा आशात् कालात् प्रवर्तते ।
 अस्मै वस्तुचयाय । चिभवभयमिदे भवचयवर्त्तिनो दुःखस्य भेदनार्थम् । आत्मभावं
 शरीरम् । शून्यपञ्चकमिति भावः । सन्ददामि परित्यजामि । इदमात्मसंश्लिष्यात्तन-
 व्रतभागमनं नाम । एषः अहं तत्परः स्याम तद्वस्तुचयं परमं कृत्वा आचारस्य वस्तुस्थितिम् ।
 मे मम इतः परम् अयनं मार्गम् नास्ति । एतत् सत्यम् । इदं तत्परायणशरणभागमनं
 नाम । अहन्तु अहं वस्तुचयस्य । आचारभा शिष्यः स्याम अन्नेवासी भविष्यामि ।

गृहं लाभार्थनार्थी न च भयचकितो नापि सत्कीर्त्तिकामो
 । त्वं धर्मांशुर्वंशप्रभव इति मुने नापि विद्याशया ते ।
 पारम्पर्यान् च त्वां शरणमुपगतः किन्तु ते सार्वजन्यं
 ग्यगुञ्जानं समीक्ष्य त्वयि भवजलधिं सन्तरीतुं प्रवृत्तः ॥

[२४]

स्वद्वैराग्य-समस्तभूत-करुणा-प्रज्ञादिनानागुण-

स्फूर्जच्चन्दनपङ्कसिन्धु-पतितो गन्तुं क्षमो नान्यतः ।

भूपा वा यदि दण्डयन्ति विबुधा निन्दन्ति वा बान्धवाः

मुञ्चन्ति क्षणमप्यहं जिनपितः जीवामि न त्वां विना ॥
 [२५]

इदं शिष्यभावोपगमशरणागमनं नाम । त्रिदशतुतं देवैः स्वतम् । इदं वस्तुचयम् ।
 कोटिक्रतुः कोटिवारम् । अनेकधा इत्यर्थः । नमामि कायवाङ्मनोभिर्नमस्कारं करोमी-
 त्यर्थः । इदं प्रणिपातशरणागमनं नाम । अस्मिन्नु दुष्टशासने चत्वारि शरणागम-
 नानि । तानि चत्वारि आत्मसन्निव्यातनादीनि इमान्येव भवन्ति । तेषां केचिदेकेन
 अन्ये द्वौभागम् अपरे त्रिभिः परे चतुर्भिश्च शरणं गच्छन्ति । अयं कविचतुर्भिरेव
 प्रकारैः शरणगतभावं दर्शयति । खण्डराष्टकम् ॥ १९ ॥

इदानीं लाभार्थनपेक्षकतया शरणगतभावं दर्शयति नाहमित्यादीना । मुने हे
 सर्वज्ञ । अहं लाभार्थनार्थी लाभसत्कारादिं कामयमानः त्वां शरणं कृत्वा न उपगतः न
 गच्छेयम् । भयचकितः भयं भीतिः । तच्च राज्ञीर दण्ड परानुवादवशादनेकविधं तेन
 चकितः चलः । सञ्जातभयः सन्नित्यर्थः । त्वां शरणं न उपगतः । त्वं भवान् । धर्मा-
 श्रुवः शूर्यवः तस्मिन् प्रभव इति सञ्जातो नृपवर इति मन्यमानः । त्वां शरणं न
 उपगतः । ते भवतः । विद्यानां (वृत्ति स्मृति व्याकरणादीनाम्) शास्त्राणाम् ।
 आश्रया इत्यादि । आचार्य इति मन्यमानः त्वां शरणं न उपगतः । पारम्पर्यात्
 पिष्यतामहादिवशात्काम ज्ञातिरिति मन्यमानः त्वां शरणं न उपगतः । एते सर्वे
 शरणगतदोषाः । यो लाभार्थी वा भयेन वा कीर्त्तिकामो वा राजा इति वा
 आचार्य इति वा ज्ञातिरिति वा सत्त्वा शरणं गच्छति । स च शरणगतो न भवति ।
 तन्मु शरणं मुक्तो न रते । इमान् सर्वान् दोषान् प्रज्ञाय शरणं गच्छेयम् । तदर्थ-
 यितुं किन्त्वादिसाह । किन्तु इति प्रायुक्तविषयार्थद्व्योक्तः । ते भवतः । सार्वजन्यं
 सर्वज्ञनहितकारिणो कषणाच्च । सम्यग्ज्ञानं सम्योपिज्ञानञ्च । समीक्ष्य विलोक्य । भव-
 जलधिं संसारसागरम् । समरीतुम् उन्तर्तुम् । त्वयि भवति । प्रवृत्तः उपासकभावेन
 प्राप्तः अस्मीत्यर्थः । खण्डराष्टकम् ॥ १९ ॥

लदिति । लब्धं भवताम् । वैराग्यं वीतरागभावश्च । समस्तश्रुतेषु सकलसत्त्वेषु
 कषणा च प्रज्ञादिनानागुणा च त एव स्फूर्जन्तः दुष्टास्त्रीकुर्वन्तः चन्दनानां पङ्काः कर्षणाः

स्वर्गे वा वसतिर्भमाऽस्तु निरये तिर्यक्षु किं वासुरे
 प्रेतानां नगरेऽथवा नरपुरे क्वाप्यन्यतः कर्मणा ।
 भो सर्वज्ञ ततस्ततस्तव गुणान् कर्णामृतस्यन्दिनो
 निष्पापानवलम्बतां मम मनो मान्या सुखप्रार्थना ॥ २६ ॥

तवैवाहं दासो गुणपण गृहीतोऽस्मि भवता
 तवैवाहं शिष्यः स्ववचनविनीतोऽस्मि भवता ।
 तवैवाहं पुत्रः स्मृतिकृतिसुखस्वङ्गतिगतो
 गुरो बुद्ध स्वामिन् मम जनक मां प्राहि भवतः ॥ २७ ॥

तेषां सिन्धुः सागरः तस्मिन् पतितः सन् । अन्यतः परममयम् । दुष्टं विना शम्भ्वा-
 दीनामन्यत्र भक्तिं कर्तुमित्यर्थः । गन्तुं न क्षमः असमर्थः । अहमिति शेषः । यदि
 भूपाः राजानः । मिथ्यालब्धिका इति शेषः । दण्डयन्ति वा (लं कक्षाद्भौक्ष्यसौति)
 दण्डनं कुर्वन्ति वा । विद्युघाः पण्डिताः । विशेषबोधरहिता इत्यर्थः । निन्दन्ति वा
 गर्हन्ति वा । बाधवाः ज्ञातयः । मुञ्चन्ति या मां कुलाद्द्विः कुर्वन्ति वा । पितः
 मम जनक जिन हे सर्वज्ञ अहं त्वां विना क्षणम् अपि न जीवामि जीवितुं नेष्टामि
 त्यर्थः । शार्दूलविक्रीडितं वृक्षम् ॥ २५ ॥

स्वर्ग इति । स्वर्गे देवलोके वा निरये नरके वा । तिर्यक्षु तिर्यग्जन्मसु वा ।
 वासुरे वासुरकाये वा । अथवा प्रेतानां नगरे प्रेतानां निवासश्रमिषु वा । नरपुरे
 मनुष्यलोके वा । अन्यतः क्वापि ब्रह्मलोकादिषु यत्र कर्हंचित् । कर्मणा कुशला-
 कुशलादिकर्महेतुना । मम वसतिः निवासस्थानं अस्तु भवतु वा । भो सर्वज्ञ
 ततः ततः तेषु तेषु उत्पद्योत्यग्रेषु जन्मसु । कर्णयोः श्रोत्रयोः अमृतस्यन्दिनः अमृत-
 प्रखवमानान् । निष्पापसुखदाढनिति भावः । निष्पापान् रागादिपापरहितान् । तव
 भवतः । गुणान् यद् असाधारणादीनि ज्ञानानि । मम मनः चिगम् । अवलम्बताम्
 आश्रयताम् । अन्यसुखप्रार्थना (ब्रह्मादीनाम्) अपरा सुखकामता । मा भवत्वित्यर्थः ।
 शार्दूलविक्रीडितं वृक्षम् ॥ २६ ॥

तवेति । भवता गुणाः ज्ञानदयादयः न एव पश्यादृष्ट्यानि तैः गृहीतः आदत्तः ।
 अहं तव एव दासः किङ्करः । अस्मि भवामि । भवता स्ववचनैः स्ववादिषणैः
 विनीतः समुचितः । अहं तव एव शिष्यः दासः अस्मि । तव भवतः गतिगतः

पिता माता भ्राता त्वमसि भगिनी त्वञ्च विपदि

स्थिरं मित्रं बन्धुः प्रभुरस्यतदीक्षागुरुतमः ।

त्वमैश्वर्यं भोगो त्वमसि धनधान्यञ्च महिमा

यशो विद्या प्राणस्त्वमसि मम सर्वज्ञ सकलम् ॥ २८ ॥

विगतराग मुनीन्द्र दयाम्बुधे

सुगत भग्न दृष्टवपञ्जर ।

अधिगतान्त बुद्ध मनोम्बुजं

मम तवानघ गन्धकुटीयताम् ॥ २९ ॥

आर्याष्टाङ्गिकमार्गमसुगतः । स्मृतिव्याप्ता कृतानुष्मरणेन जातं सुखं यस्य तथोक्तम् ।
अहं तव एव पुत्रः स्मृतः । अस्मीति अन्वयः । मम गुरो आचार्यः । मम जनकः पितः ।
सुखं अधिगतधर्मम् । स्वामिन् हे प्रभो । त्वं भवतः संसारात् मां पाहि रक्ष इत्यर्थः ।
शिशुरिणीकृतम् । तस्मिन् पूर्णवत् ॥ २७ ॥

पिता इति । सर्वज्ञ हे सर्ववित् त्वं भवान् मम पिता असि । माता असि ।
भ्राता असि । भगिनी असि । त्वं भवांश्च । विपदि विपत्तौ । स्थिरं दृढम् । मित्रं
सहायः असि । बन्धुः ज्ञातिः असि । प्रभुः स्वामी असि । अस्यतदीक्षा मोक्षो-
पदेशकः गुरुतमः परमाचार्यः असि । त्वं भगवान् । मम ऐश्वर्यम् असि । भोगः
सुखम् असि । धनं मणि कनकादि धान्यं शालि श्रीर्णादियं असि । महिमा अनु-
भावः असि । यशः कीर्तिः असि । विद्या शास्त्रम् असि । प्राणः जीवितम् असि ।
(प्रायः किं कथयामि) त्वं भवान् । मम सकलं सर्वम् अस्मीति । शिशुरिणी-
कृतम् ॥ २८ ॥

विगतराग इति । वितराग रागाद्विगत मुनीन्द्र मुनिश्रेष्ठ दयाम्बुधे कृपापायाः
सागरं स्रगतशोभनगमनं भग्नं खण्डितं दृष्टत् मष्टत् भवपञ्जरं संसार एव मन्दि-
येन तादृशः । अधिगतभवसुखम् अस्मत् निर्व्याणं येन तथोक्तम् । सुखं सम्बद्ध
अनघ निष्पाप तवः भवतः मम मनोम्बुजं हृदयपद्मम् । गन्धकुटीयतां गन्धकुडिरिव
भवतुल्यार्थः । द्रुतविलम्बितकृतम् । तदुक्तां रत्नानरे । द्रुतविलम्बितमात्रं नभौ-
भगवति ॥ २९ ॥

अनात्मन्यनित्येऽशुभे दुःखदुःखे
 दुरन्तेऽत्र संसारचक्रे ममन्तम् ।
 त्वमेऽकोऽसि मां चातुमीशो दयाब्धे
 प्रभोतः प्रसीद प्रसीद प्रसीद ॥ ३० ॥

प्रसीदेश देवेश लोकिश जिष्णो
 जगद्गन्ध मद्गन्ध सद्गन्ध बुद्ध ।
 अधोरे भवोरे स्मरारे तमोरे
 तवैवास्मि भक्तो वपुर्व्वाङ्मनोभिः ॥ ३१ ॥

अनात्मनीति । अनात्मनि आत्मरहिते । अनित्ये नित्यरहिते । अशुभे शुभ-
 रहिते । दुःखदुःखे अतिशय-दुःखहेतु-सृष्टे । दुरन्ते पर्यन्तरहिते । अत्र संसारचक्रे
 अस्मिन् भववृत्ते । धमन् धममाणम् । कर्म क्लेशवेगवशादिति शेषः । मां चानुं
 रक्षितुम् । एकः अद्वितीयः । त्वं ईशः प्रभुः असि । अतः अस्मात् हेतोः । दयाब्धे
 कृपासागर । प्रभो हे स्वामिन् । त्वं प्रसीद प्रसन्नो भवेत्यर्थः । प्रसीद प्रसीदेति
 आदेशितम् । अर्थः पूर्व्ववत् । मयेति शेषः । सुजङ्गप्रयातं वृत्तम् । तदुक्तं रत्नाकरे ।
 सुजङ्गप्रयातं भवेद्वैद्युर्भिरिति ॥ १० ॥

प्रसीदेति । ईश परार्थं करणे समर्थं देवेश इन्द्रादीनां देवानां नाथ सकल
 लोकेषु प्रधान जिष्णो जितमक्षय जगद्गन्ध लोकेष्वन्वनीय सद्गन्ध मया वन्दनीय
 सद्गन्ध सुधीर्भ्रष्टन्वनीय बुद्ध हे सर्व्वज्ञ त्वं प्रसीद प्रसन्नो भव । अधोरे पाप शत्रु ।
 पाप नाशक इत्यर्थः । भवोरे संसारोत्थि नाशक स्मरारे कामशत्रु तमोरे मोहान्धकार
 विनाशकर । हे सर्व्वज्ञ इति यावत् । वपुर्व्वाङ्मनोभिः कायादिद्वारव्येण । तव एव
 भवतः एव । भक्तः अस्मि भक्तिमान् भवामि । अहमिति शेषः । सुजङ्ग-प्रयातं
 वृत्तम् ॥ ११ ॥

स तव कुलसुतः स एव भक्तः
स भवति शासनधुर्व्वहः स शिष्यः ।
स च शरणगतः स एव दासः
कथमपि यो न विलङ्घ्येत्तवाङ्गाम् ॥ ३२ ॥

जगदुपकृतिरेव बुद्धपूजा
तदुपकृतिस्तव लोकनाथ पीडा ।
जिन जगदुपकृत् कथं न लज्जे
गदितुमहं तव पादपद्मभक्तः ॥ ३३ ॥

धन जन विभवासु देह राज्यं
यदुपकृते शतधा त्वया प्रदत्तम् ।
तमहितमपकर्तुरस्य लोकं
क्व मम कृपा मुदिता क्व वा क्व मैत्री ॥ ३४ ॥

स इति । यः नरः । कथम् अपि । तव आज्ञां शिचापद-प्रशस्ति-सङ्गतां
अनुशासनम् । न विनङ्घ्येत् नातिक्रामेत् । सः नरः । तव कुलसुतः कुलपुत्रो भवति ।
सः एव भक्तः भक्तिमान् भवति । सः शासनधुर्व्वहः शासनधुरन्धरो भवति । सः शिष्यः
कान्तो भवति । स च शरणगतः उपासको भवति । सः एव दासः किङ्करी भवति ।
अतः प्रभृति आ अष्टाशीत्याः पुष्पितामृतम् ॥ ३२ ॥

जगदिति । बुद्ध हे सम्बुद्ध जगतां लोकानां उपकृतिः हितकरणम् एव । तव
पूजा अर्चनम् । भवतीति शेषः । लोकनाथ हे लोकश्रेष्ठ तदुपकृतिः तेषां लोकानाम्
अनिष्टोत्पादनम् । तव पीडा दुःखं भवति । जिन हे मारजित् जगतां लोकानां
अपकृत् अनिष्टोत्पादकः । प्राणध्यादि पापकारक इति भावः । अहं तव पादपद्म-
भक्तः चरणकमलसेवायामतिरक्त इति गदितुं वक्तुम् । कथं न लज्जे शीयुक्तो न
भवामि । भवामीत्यर्थः ॥ ३३ ॥

धन इति । लया भवता यदुपकृते यज्ञे लोकोपकाराय । धनानि मुक्ता-
माचिक्षादयः । जनाः पुत्रकुलवादयः । विभवाः गृहस्थेवादि सम्पत्तयः । अहं जीवि-

उपपत्तिमसतीव चित्तवृत्ति

व्रजति भवन्तमपास्य पञ्चकामम् ।

अपि च विषयिणी न मोक्षसिद्धिः

किमु करवाणि मुनीन्द्र देहि दास्यम् ॥ ३५ ॥

प्रियतम पुरुषोत्तमाग्र बुद्ध

श्रमहर सिद्ध जगत्प्रसिद्धकीर्त्ति ।

भव शरणमनुत्तर प्रसादिन्

प्रतिपदमस्मि तवैव दासदासः ॥ ३६ ॥

तम् । देहिं शरीरं राक्ष्येति एतत् सत्यम् । शतधा अनेकधा । प्रदत्तम् परित्यक्तम् ।
अहितं (येन केनचित्कारणेन) वैरिणम् । तं लोकं मत्सङ्गम् । अपकर्तुः अनिष्टोपा-
दकस्य अस्य मम । कृपा परदुःखापगम-वाञ्छा-लक्षणा करुणा क्व वा । मुदिता पर-
सम्पत्ति प्रमोदलक्षणा-चित्तवृद्धिभावः क्व वा । पैत्री परहिताकार प्रवृत्तिलक्षणा सौहार्दता
क्व कर्हंचित् । गता इति शेषः ॥ ३५ ॥

उपपत्तिमिति । मुनीन्द्र हे मुनिश्रेष्ठ मम चित्तवृत्तिः मनःप्रवृत्तिः । उपपत्तिं
जारं । अनुगच्छतीति शेषः । असती इव असाध्वी इव । नष्टपतीव्रता नारी इवेत्यर्थः ।
भवन्तं त्वं । अपहास्य त्यक्त्वा । पञ्चकामं रूपादिषु आलम्बनेषु । व्रजति याति ।
अपि च । विषयिणीः पञ्चकामरसास्वादिभिः यस्य कस्यचिदिति शेषः । मोक्षसिद्धिः
निर्व्याणाभिनिवेशम् । न नास्ति । ततः अहं किमु करवाणि । हे मुनीन्द्र त्वं मया
दास्यं दासमात्रं । उपासकत्वमित्यर्थः । देहि दानम् कुर्विति ॥ ३५ ॥

प्रियतम इति । प्रियतम अतिशयवक्त्रम् पुरुषोत्तमाग्र प्रत्येकबुद्धादिपरमपुरुषाणां श्रेष्ठ
बुद्ध सम्बद्ध श्रमहर संसारदुःखनाशक सिद्ध (रागादिक्लेशमलापगमात्) परिनिष्पन्न जगत्त्र
लोकेषु प्रसिद्धा प्रकटा कीर्त्तिः शीलसमाध्यादिर्यस्य तादृशस्य सम्बोधयति । हे सत्यैव त्वं
मम शरणम् भव प्रतिष्ठां कुरु । प्रसादिन् (क्लेशकालुष्यरहितत्वात्) प्रसादवत् (आत्मन
उत्तमस्य कस्यचिदभावात्) हे अनुत्तर अहं प्रतिपदं पादं पादं प्रति । तव एव दासदासः
अस्मि किङ्कराणां किङ्करो भवामि ॥ ३६ ॥

दशबल कलिकालदुर्बलोऽहं
 चिरदुरितार्णव-तुङ्गभङ्ग-मग्नः ।
 तव कथमनुयामि धर्मनावं
 जिन मम देहि कृपाकरावलम्बम् ॥ ३७ ॥
 प्रणतिरियमनेकशस्तवाहं
 बद्धभवदुःखमवेक्ष्य भीतिभीतः ।
 धर गुरुतरदृष्ट्याया पतन्तं
 जिन मम देहि कृपाकरावलम्बम् ॥ ३८ ॥
 जगति तव कृपा हि निर्विशेषा
 प्रपव तथा जिन मां च दोषदुष्टम् ।
 अलमहमिह नो सुखी तथेन्दु-
 न समकरश्चरतीह साध्वसाध्वे ॥ ३९ ॥

दशबल इति । दशबलानि स्थानास्थानादि-ज्ञानानि । तैर्दशविधैर्बलैः समन्वित-
 लाङ्गगवानपि दशबलः । तानि मया कृतायां अतुल्य शतकटीकायां विस्तरतो दृष्ट्यानि ।
 हे दशबलधर कलिकाले पापबहुले अस्मिन् काले अत्यग्रत्वात् दुर्बलः अहोदिवल-
 रहितः । चिरं दीर्घकालं दुरितार्णवे रागादिदुश्चरितसागरे । तुङ्गैः मङ्गैः मङ्गैः
 विपत्तरङ्गैः मग्नः पतितः अहं तव धर्मनावं नवलोकोत्तरधर्मनौकाम् । कथं अनुयामि
 प्राप्नोमि । जिन हे सर्वज्ञ भवतः कृपा कृपा एव करावलम्बः कृपावलम्बकः तं
 मम देहि दानं कुर्वित्यर्थः ॥ ३७ ॥

प्रणतिरिति । तव भवतः । अनेकशः अनेकधा । इयं प्रणतिः । ममेति शेषः ।
 अहं बहु भवदुःखं अनेकमसारदुःखम् । अवेक्ष्य विलोक्ष्य । भीतिभीतः अतिशये-
 न भयप्राप्तः । गुरुतरया अतिमहत्या दृष्ट्याया पतन्तं अधः कुर्व्येकम् । मामिति शेषः ।
 धर धारणं कुरु । लभित्यन्वयः । जिन हे सर्वज्ञ मम कृपाकरावलम्बं कृपा-
 लम्बकम् । देहि दानं कुर्विति ॥ ३८ ॥

जगतीति । हे सम्बुद्ध तव कृपा कृपा । जगति लोके निर्विशेषा साधारणा ।
 सर्वेषामिति शेषः । भवतीति अन्वयः । तथा कृपां मुना । दोषदुष्टं रागादि-

उपचित-बहुमोह-जातमन्त्रं
 विगतदयं विगतात्मबन्धुगन्धम् ।
 अपगतगुणविद्यमुद्गताघं
 जनमविवेकमवाशु दीनबन्धो ॥ ४० ॥

अकरवमुरु दुष्कृतं पुरा य-
 न्मम वपुसा वचसा च चेतसा च ।
 अनुकलमखिलं प्रलीयतां तत्
 तव चरणस्मरणेन सर्व्ववेदिन् ॥ ४१ ॥

दावेर्दूषितं मां च । प्रपव परिशुध्य । अहं इह जन्मनि । तया कृष्णामात्रया ।
 अलं अत्यर्थं । सुखी सुखितोऽस्मि । हि यस्मात् । इह जगति । इन्द्रः चन्द्रः
 साधुसाध्वे सज्जन-दुर्जने । समकरः सदृशकिरणः सन् नो न चरति चरणं नो न
 करोति । करोतीत्यर्थः तद्वदिति भावः ॥ ४० ॥

उपचित इति । उपचितं सञ्चितं बहु महत् मोहजातं अविद्यासमूहं येन तादृशम् ।
 अन्धं तया अविद्ययैव अन्धभूतम् । ज्ञानचक्षुर्विहरितमित्यर्थः । विगतदयं कृष्णया
 अपगतम् । विगतः अपगतः आग्नयः स्वस्य बन्धूनां ज्ञातीनां गन्धः संबन्धो यस्मात्
 तथोक्तम् । स्वकीयज्ञातिभिर्विहीनमित्यर्थः । अपगता गुणाः कृष्णामैवाद्यो विद्या
 ज्ञानं यस्मात् तादृशम् । उद्गतानि उत्सृष्टानि अघानि पापानि यस्य तथोक्तम् ।
 अविवेकं कायचित्तविवेकरहितम् । जनं लोकम् । दीनबन्धो अशरणसत्त्वानां ज्ञाते
 हे सम्बुद्ध आशु शीघ्रम् । अथ पालय । लमिति शेषः ॥ ४० ॥

अकरवमिति । पुरा पूर्व्वजन्मनि । मम वपुसा कायेन च । वचसा वचनेन च ।
 चेतसा चित्तेन च । यत् उच्यते दुष्कृतं । (मातृवधादिकम्) महत् पापम् अकरवम् । तत्
 अखिलं सर्व्वं पापम् । सर्व्ववेदिन् हे सर्व्वज्ञ तव चरण-स्मरणेन श्रीपादानुस्मरणेन ।
 अनुकलं क्षणे क्षणे । प्रलीयतां नश्यताम् ॥ ४१ ॥

सुगत तव पुरः पुरः पृथिव्यां
मधुरमते पतितोऽस्मि दण्डनत्या ।
अकुशलमखिलं तवानुभावात्
प्रपततु नोत्पततात् पुनः सहैव ॥ ४२ ॥

तव चरणसरोजमेव वन्दे
तव पदपङ्कजमेव पूजयामि ।
तव पदयुगमेव भावयेऽहं
तव पदमेव सदैव दैवतं मे ॥ ४३ ॥

कमपि न कथयामि नार्चयामि
कमपि न नौमि न चिन्तयामि नेहे ।
कमपि न शरणं ब्रजामि हित्वा
तव चरणं पितरस्मि किङ्करस्ते ॥ ४४ ॥

सुगत इति । मधुरा शोभना मतिः प्रज्ञा यस्य तथोक्तः । सम्बोधनः । सुन्दरमते
सुगत हे सम्बुद्ध तव पुरः पुरः अग्रे अग्रे । दण्डनत्या दण्डप्रणामेन । दण्डवत् कार्यं
प्रसार्य वन्दनेनेत्यर्थः । श्रियं भूमौ । पतितः अस्मि । भूमौ निपतित्य वन्दामीत्यर्थः ।
तव अनुभावात् महिम्नः । अखिलं अकुशलं सकलपापम् । ममेति शेषः । प्रपततु
(तेन प्रणिपातेन) व्यपगच्छतु । पुनः शून्यः । सह एव उत्थितेनैव साकम् । नोत्पततात्
लङ्घि न गच्छतु ॥ ४२ ॥

तवेति । तव चरणसरोजं पादकमलम् एव । अहं वन्दे वन्दामि । तव पदपङ्कजं
पादपद्मम् एव । पूजयामि पुष्पादिभिः अर्चयामि । तव पदयुगं पादद्वन्द्वम् एव ।
भावये भावयामि । चिन्तेन संलक्ष्यामीत्यर्थः । तव पदं श्रीपादद्वयम् एव । सदा
सर्वस्मिन् काले एव । मे दैवतं देवता भवतीति ॥ ४३ ॥

कमिति । तव चरणं श्रीपादं । हित्वा त्यक्त्वा । कम अपि न कथयामि न वन्दे-
यामि । कम अपि न अर्चयामि पूजयामि । कम अपि न नौमि श्रुतिं न करोमि ।
कम अपि न चिन्तयामि । कम अपि न हेहे न प्रार्थयामि । कम अपि शरणं प्रतिष्ठा

सदसि सदसि वाचि वाचि सिद्धं
 पथि पथि सद्गनि सद्गनीह बुद्धम् ।
 भुवि भुवि मम वारि वारि चेतः
 कलयतु नित्यमिमं हि लोकनाथम् ॥ ४५ ॥

अविरतमवलीकयामि बुद्धं
 गतरजसा मनसापि चक्षुसेव ।
 स्वपिमि निशि निधाय यदुदि त्वां
 न मम समं विरहस्त्वयात एव ॥ ४६ ॥

मम तदिह दिनं हि दुर्दिनं स्या-
 दसितघनस्थगितं न दुर्दिनं मे ।
 यदमृतसम-बुद्धरत्न-नाम-
 स्मृतिरहितं दिनमस्य मा तदस्तु ॥ ४७ ॥

छला न भजामि न गच्छामि । पितः हे जनक ते भवतः । किङ्करः अस्मि दासो भवामि ।
 अहमिति शेषः ॥ ४४ ॥

सदसीति । इह अस्मिन् जगति । सदसि सदसि सभायां सभायाम् । वाचि वाचि
 वचने वचने । पथि पथि मार्गे मार्गे । सद्गनि सद्गनि गृहे गृहे । भुवि भुवि भूमौ
 भूमौ । वारि वारि जले जले । सिद्धं परिनिष्पन्नं बुद्धं विज्ञावबोधम् । इमं लोक-
 नाथं लोकश्रेष्ठं हि । मम चेतः चित्तम् । नित्यं दिवानिशम् । कलयतु चिन्तयतु ॥ ४५ ॥

अविरतमिति । गतानि अपगनानि रजसां रागादीनि क्लेशानि यस्मात् तादृशेन ।
 मनसा चित्तेन अपि । चक्षुसा इव नयनेन दर्शनमिव । बुद्धं सर्वविदम् । अविरतं
 निरन्तरम् । अवलीकयामि पश्यामि । यत् यस्मात् । निशि रात्रौ । त्वां भवन्तम् ।
 हृदि मम चित्ते । निधाय प्रतिष्ठाप्य स्वपिमि शयनं करोमि । अतः एव । जया समं
 भवता साह्वम् । मम विरहः विनाभावः । न नास्ति ॥ ४६ ॥

ममेति । इह अस्मिन् जगति । अतितैः कालैः घनैः मेघैः अगितम् आहतम् ।
 तिरोहितमित्यर्थः । दिनं दिवसं मे दुर्दिनं न स्यात् न भवेत् । अन्ततेन पीयूषेण

अमृतद षडभिन्न धर्मराजन्
 चिभुवनवन्द्य मुनीन्द्र गौतमेति ।
 अहरहरतुकीर्त्यते नृभिर्धै
 रहमहितानपि तान् नमानि धन्यान् ॥ ४८ ॥
 दशबल जिन सिद्ध वज्रबुद्धे
 सुगत तथागत बुद्ध शाक्यसिंह ।
 इति निगदति यः क्वचित् कदाचित्
 तमभिनमाय्यपि दासवर्गजजातम् ॥ ४९ ॥
 मदनजितपराजितेभ्यः शास्तः
 विभव विनायक विश्वविद वरेण्य ।
 कविवर वदतां वरेण शृङ्खो-
 दनसुत शाक्यमुने मुने प्रसीद ॥ ५० ॥

समस्य तुल्यस्य बुद्धरत्नस्य नामधेय्या नामानुस्मरणेन रक्षितं वर्जितम् । यत् दिनम् ।
 तत् मम दुर्दिनम् मेघाच्छदिवसम् । भवतीत्यन्वयः । अथ मम । तत् दुर्दिनं मा
 अस्तु न भवतुत्यर्थः ॥ ४७ ॥

अमृतदेति । अमृतद षडभिन्न धर्मराजन् चिभुवनवन्द्य मुनीन्द्र गौतम इति
 इत्यम् । यैः नृभिः मनुजैः । अहः अहः दिवसं दिवसं प्रति । अतुकीर्त्यते पुनः
 पुनः वर्ण्यते । धन्यान् । पुण्यवतः । तान् जनान् अहितान् अपि । द्वेषिणः अपि ।
 ममेति शेषः । अहं नमानि नमस्कारं करोमि ॥ ४८ ॥

दशबलेति । दशबल जिन सिद्ध वज्रबुद्धे सुगत तथागत बुद्ध शाक्यसिंह इति
 यः जनः क्वचित् कदाचित् स्थाने । कदाचित् कस्मिन् काले अपि । इति
 इत्यम् । निगदति कथयति । बुद्धनामानुस्मरणेनेति यावत् । तं नरम् । दास-
 वर्गजातं नीचकुले उत्पन्नम् अपि । अभिनमामि आदरेण नमस्कारं करोमि । अह-
 मिति शेषः ॥ ४९ ॥

मदनजितेति । मदनजित मारपराजित । अपराजित कैचिदेवैर्ननुज्यैर्मा परा-
 जयं कर्तुमसमर्थम् । ईष्य स्तुतिर्कर्तव्यम् । शाक्यः अतुग्रासक । विभव उत्पत्ति-

अमृतमपि निपीय निर्जरेन्द्राः

पुनरपि तेऽपि शुनीस्तनं धयन्ति ।

सकृदपि तव वाक्सुधारसज्ञो

न विशति जातु स मातुरेव गर्भम् ॥ ५१ ॥

अहमिह भगवन्मूलं न सोढुं

जननजरामरणमथादिवाधाम् ।

कुरु मम कर्षणां दिशो न जाने

गुरु तदवेक्ष्य च तिर्यगादिदुःखम् ॥ ५२ ॥

रहित । विनायक नायकैर्विरहित । विश्वविद् सर्वज्ञ । वरेण्य उत्तम । कविवर
कविश्रेष्ठ । वदतां वर वादीनां श्रेष्ठ । ईश जगत्पते । शुद्धोदनस्तुत राज्ञः शुद्धोदनस्य
पुत्र । शाक्यमुने शाक्यानां मुनिभूत । मुने हे सम्बद्ध । प्रसीद त्वं प्रसन्नो भव ।
मयीति शेषः ॥ ५० ॥

अमृतमिति । निर्जरेन्द्राः इन्द्रोपेन्द्रादयो देवाः । अमृतं पीयूषम् अपि । निपीय
पीत्वा । पुनः अपि पुनर्भवे अपि । ते अपि इन्द्रादयः अपि । शुनीस्तनं कुकुरयोपितः
पयोधरम् । धयन्ति पिवन्ति । शुनीक्षीरं पिवन्तीति भावः । सकृत् एकवारम् अपि ।
तव वाक् सुधारसज्ञः वचनामृतरसवेदः (यः नरः भवति) सः नरः । जातु कदाचित् ।
मातुः अम्मायाः । गर्भं कुक्षिम् एव । मातृगर्भमिति भावः । न विशति न
प्राप्नोति ॥ ५१ ॥

अहमिति । इह अस्मिन् संसारे । जननं जातिः जरा शैथिल्यापादकावस्था । मरणं
निधनं आमयः रोगः आदिशब्दात् अन्योपद्रवाश्च तेषां बाधां पीडाम् । सोढुं सहितुम् ।
अहं न अलं न समर्थः । गुरु महत् । तत् आत्म्यादि दुःखं तीर्थगादिदुःखम् । अवेक्ष्य
च विलोक्य (अस्माद्ःखाद्वह्निर्गन्तुम्) दिशो न जाने दिशाः न जानामि । मार्गं न जाना-
मीति भावः । भगवन् हे सर्वज्ञ त्वं मम कर्षणां कुरु ॥ ५२ ॥

तदुपरि परिचिन्त्य दृष्टुकाले
 करचरणादि-दृगादि-पारवश्यम् ।
 अगतिक मतिवेपते मनो मे
 जिन किमहं करवै प्रभो प्रसीद ॥ ५३ ॥
 अवणपथगतेष्वदृष्टपूर्वै
 सुखकृतिवस्तुनि यत् तनोमि तृष्णाम् ।
 अविरतमत एव शान्ति बीजे
 त्वयि वलते रमते * ममत्व-चेतः ॥ ५४ ॥
 स विपदि रमते न मे मनोऽतः
 सुरनरशर्माणि पूर्व-पूर्वभुक्ते ।
 अनुदिनमनुभूय शर्कराया-
 मपि विरतिं कुरुते हि दृष्टदोषः ॥ ५५ ॥

तदिति । उपरि दृष्टकाले जीर्णविस्त्रायात् । तेषां करचरणादीनां हस्तपादादीनाम् ।
 दृगादीनां नयनादीनाञ्च पारवश्यम् । अवशवर्त्तिभावम् । परिचिन्त्य संकल्प्य ।
 अगतिकं शमथविदर्शनादिप्रतिष्ठारहितम् । मे मनः चिन्तम् । अतिवेपते अतिशयेन
 कम्पते । जिन हे सम्बुद्ध अहं किं करवै किं करवाणि । प्रभो हे नाथ त्वं प्रसीद प्रसन्नो
 भव । मयीति शेषः ॥ ५३ ॥

अवण इति । अदृष्टपूर्वै पुरा न दृष्टे । अवणपथगते श्रोतद्वारमापाद्यगते अपि ।
 सुखकृति सुखसम्पादके वस्तुनि । यत् यस्मात् । तृष्णां तनोमि आलस्यं करोमि । अतः
 एव । शान्तिबीजे दुः तोपशमकारणे । लयि भवति । अविरतं दिवानिशम् । ममत्व-
 चेतः ममताचिन्तम् । वलते एकतो भवति । रमते आलस्यं करोति च ॥ ५४ ॥

स विपदीति । पूर्वपूर्वभुक्ते पूर्वपूर्वजन्यनि अनुभवकृते । सविपदि विपरिणाम-
 दुःखसहिते । सुरनरशर्माणि दिव्यमनुष्याणां सुखे । मे मनः मम चिन्तम् । न रमते
 आलस्यं न करोति । अनुदिनं दिवसे दिवसे । अनुभूयः पुनः पुनः भुङ्क्ता । शर्क-
 रा-

* “ममत्वचेतः” कश्चित् ॥

करतलगतमप्यमूल्यचिन्ता-

मणिमवधीरयतीऽङ्गितेन मूर्खः ।

कथमहमपहाय बुद्धरत्नं

जगति धनी गुणवांश्च पण्डितश्च ॥ ५६ ॥

स भवति मतिमान् स ना कुलीनः

स च गुणवान् स च कीर्त्तिवान् स शूरः ।

स जगति महितः सुखी स एव

त्वयि जिन यस्य सुनिश्चलास्ति भक्तिः ॥ ५७ ॥

अपि सकलमधीतमत्र तेन

श्रुतमपि सर्वमनुष्ठितञ्च तेन ।

अपि जितमजितेन तेन विश्वं

त्वयि जिन यस्य सुनिश्चलास्ति भक्तिः ॥ ५८ ॥

रायाम् शर्करारसे अपि । दृष्टदोषः अजीर्णादि-सम्प्रेक्षित-रोगः नरः । अतः अस्मात्
कारणात् विरतिं कुर्वते हि । (तस्मिन् शर्करानुभवे) निरालयं करोति एव ॥ ५५ ॥

करतलगतमिति । मूर्खः अज्ञानः । करतलगतं हस्तप्राप्तम् । अमूल्यं मूल्यं कर्तुम-
समर्थम् । अनर्थमिति यावत् । चिन्तामणिम् इष्टार्थदायकं मणिरत्नम् अपि । इङ्गि-
तेन अभिप्रायव्यञ्जकदैर्ज्ञिकचेष्टया । अवधीरयति अवज्ञां करोति । तथा अहं बुद्धरत्नं
चिन्तीकृताद्यर्थेन रत्नसमं बुद्धम् । अपहाय त्यक्त्वा । जगति लोके । कथं धनी धनवांश्च
गुणवांश्च पण्डितश्च भवेयमिति शेषः । न भवेयमित्यर्थः ॥ ५६ ॥

स इति । जिन हे सर्वज्ञ त्वयि यस्य नरस्य सुनिश्चला सुस्थिरा । दृढेति यावत् ।
भक्तिः अस्ति आदरः भवति । सः नरः मतिमान् पण्डितः भवति । सः ना पुष्पः भवति ।
सः कुलीनः कुलजः भवति । स च गुणवान् भवति । स च कीर्त्तिमान् यशस्वी भवति ।
स शूरः दृढः भवति । सः जगति लोके । महितः पूजितः भवति । स एव सुखी
सुखितः भवति ॥ ५७ ॥

अपीति । जिन हे सम्बुद्ध त्वयि यस्य नरस्य सुनिश्चला सुस्थिरा । भक्तिः अस्ति
आदरः भवति । तेन नरेण अत्र अस्मिन् जगति । सकलं सर्वम् अपि । अधीतम्

त्यजति निजपरम्परादरेणे-
तरसमयस्यजनो न दृष्टदृष्टिम् ।
असुहरमपि गौरवेण मातु-
र्न खलु शिशुर्विषमोदकन्तु मुञ्चेत् ॥ ५९ ॥

कविवरमहमस्मि पण्डितस्ते
जिन न जहामि कथन्तु दुर्गहीतम्
नुदति हि तमसन्ततिं प्रहृत्तां
मिहिर-मरीचि-सहायिनी सुदृष्टिः ॥ ६० ॥

अवगतम् । तेन सर्वं श्रोतव्यं निखिलम् । श्रुतम् आकर्णितम् । तेन सर्वं समस्तं
कर्तव्यम् । अनुष्ठितं कृतञ्च । अपराजितेन पराजयमनापन्नेन तेन । विश्वम् अपि
सकललोकञ्च । जितं जयपदं कृतमित्यर्थः ॥ ५८ ॥

त्यजतीति । इतरसमयस्यजनः वेदान्तवैष्णवादिषु अन्यसमयेषु कृतमक्तिः नरः ।
निजानां स्वकीयानाम् । पिबपितामहादीनामित्ति यावत् । परम्परायां कुलक्रमप्राप्तेन
आदरेण भक्त्या । दृष्टदृष्टिं गृहीतमित्यालम्ब्यम् । न त्यजति न हरति । (तथाहि)
मातुः जनन्याः । गौरवेण अभ्युत्थानादिसम्मानेन । आदरेणेति यावत् । असुहरं
प्राणहरम् अपि । विषमोदकं तु विषेण संसक्तं मोदकम् अपि । अत्र मोदकं खाद्य-
विशेषम् । शिशुः अर्भकः । न मुञ्चेत् खलु न हरत्येव ॥ ५९ ॥

कविवरमिति । जिन हे सर्वज्ञ अहं ते भवतः । (गुणकथनान्) कविवरम् अस्मि
अष्टकविर्भवामि । (अहं भवतः धर्मपरिज्ञानान्) पण्डितश्च अस्मि । (तादृशः अहं)
दुर्गहीतं मम अविज्ञतया गृहीतं मित्याज्ञानम् । कथञ्च न जहामि न परित्यजामि ।
जहामेवेत्यर्थः । कथम् ? मिहिरमरीचिं सूर्यकिरणम् सहायिनीं विश्वासभावीपगता ।
सूर्यरश्मिं सम्पकैनेत्यर्थः । सुदृष्टिः अविनष्ट नेत्रकान्तिः । प्रहृत्तां राज्ञौ सम्भूताम् ।
तमसन्ततिम् अन्धकारसमूहम् । नुदति हि क्षिपतीवेत्यर्थः ॥ ६० ॥

सुगतपदपराङ्मुखस्य पुंसः

किमु तपसा यशसा च किं किमन्यैः ।

सुगतपदपराङ्मुखस्य पुंसः

किमु तपसा यशसा च किं किमन्यैः ॥ ६१ ॥

सुगतपदि न भक्तिरस्ति येषा-

मजननिरेव महीतलेऽस्तु तेषाम् ।

कथितमिह कृतागसां नराणां

निरयगतिर्नियतं न चान्यतो वा ॥ ६२ ॥

विदित-सकलशास्त्रमुन्नतानां

कुलभवमुत्तमरूप यौवनाद्यम् ।

जिन भवदनुपासकं नृपार्श्वं

त्यजतु मनो मम नीचवत्तु जात्या ॥ ६३ ॥

सुगत इति । सुगतपदस्य सर्वज्ञचरणस्य पराङ्मुखस्य विमुखस्य । पुंसः पुरुषस्य । तपसा किमु किं प्रयोजनम् । यशसा च कीर्त्या च परिवारसम्पत्त्या च किम् । अन्यैः धनधान्यादिभिः अपरैः किम् प्रयोजनम् । सुगतपदस्य सर्वज्ञपादस्य । अपराङ्मुखस्य सम्मुखस्य । शेषं पृथ्वत् ज्ञेयम् । (भगवति गौतमे चित्तप्रसादादेव स्वर्गापवर्गादि सर्वं सेत्स्यतीति भावः) ॥ ६१ ॥

सुगतपदीति । येषां सत्त्वानाम् । सुगतपदि सम्बुद्धपादे । भक्तिः आदरः । न नास्ति । महीतले शयिव्याम् । मनुष्यलोकेति यावत् । तेषां नराणाम् । अजननिः अनुयाद एव । अस्तु भवतु । (कष्मात्) (यतः) इह अस्मिन् जगति । कृतानि अर्गाणि माद्वेषादिपापानि यैसादृशम् । पापकारीणामित्यर्थः । नराणां मनुष्याणाम् । निरयगतिः नरकेषु पतनम् । नियतं निश्चितम् । अन्यतः तिर्यग्गादिषु अन्यभवेषु समुत्पन्ने (अनन्तर्यकर्मवशाद्भरकोत्पत्तिम्) न च स्वीत न च प्राप्नुयादिति । कथितम् उक्तम् । सम्बन्धेनेति शेषः । (तत् इत्यनुसन्धेयम्) ॥ ६२ ॥

विदित इति । जिन हे सर्वज्ञ विदितानि कृतानि सकलशास्त्राणि व्याकरणा-
श्चकारादि समसामास्याणि यैस्तद्विज्ञानानाम् । उन्नतानां तुङ्गानां शचीयशास्त्रादीनाम् ।

परिहृत-मदमान-मत्सरादि
सकलश्रील समाधिमान् विवेकी ।
तव पददृढभक्ति * रन्ताजोऽपि
प्रतिभवमस्तु नरोत्तमः सखा मे ॥ ६४ ॥

विहितजिनपदार्चनस्य भक्तु
दर्शदिवसानपि जीवितं प्रशस्तम् ।
न तु नियुतसहस्रकल्पकोटि-
रक्षतमुनीन्द्र पदाब्जपूजनस्य ॥ ६५ ॥

कुल भवं कुले जातम् । 'उत्तमरूपयौवनाद्यम् उत्तमरूपेन च यौवनेन च आदिना शेषसम्यक्ता च समन्वागतम् । भवदनुपासकं भवत उपासकभावमनापन्नम् । श्रुपाशं कुक्षितमनुद्यम् । मम मनः जात्या उद्यक्ता । नीचवत् तु चण्डालमिव । त्यजतु अप-
हरतृत्यर्थः ॥ ६३ ॥

परिहृत इति । परिहृताः अपगताः मदाः जात्यादिचतुर्विधशब्दाः मानाः चिन्तो-
न्नतयः मत्सराः परसम्यक्तसङ्गताः आदयः शेषपापधर्माः यस्य सः । तथा सकलः दया-
न्वितः श्रीलसमाधिमान् श्रीलसमाधियुक्तः । विवेकी कायचिन्तोपधिभिस्त्रिभिर्विवेक-
वान् । तव पददृढभक्तिः पादयोः अतिशयादरः । नरोत्तमः उत्तमपुरुषः । अन्यजः
नीचकुले जातः अपि । प्रति भवं भवे भवे । मे सखा अस्तु मम सहायी भवतु ॥ ६४ ॥

विहित इति । विहितं कृतं जिनस्य सत्सङ्गस्य पदार्चनं पदयोः पूजा येन तादृशस्य ।
भक्तुः भक्तिमतः । उपासकस्येति भावः । दर्शनवसान् दर्शान्वयि । जीवितं प्राण-
धारणम् । प्रशस्तं प्रशंसनीयम् । बुद्धेनेति शेषः । अक्षतं मुनीन्द्रस्य सम्बुद्धस्य पदाब्ज-
पूजनं पादपद्मयोः अर्चनं येन तादृशस्य नरस्य । नियुतसहस्रकल्पकोटिः कल्पानां
कोटिलक्षसहस्राणि । (प्राणधारणम् न तु न प्रशस्तमित्यर्थः ॥ ६५ ॥

स भवति सुरसुन्दरी सखोऽन्यैः
 कृतमभिनन्दति वार्चनञ्च भक्त्या ।
 त्रिदशनरगुरो त्वदीयपूजा
 मगतिरतया यदि कर्तुमक्षमः स्यात् ॥ ६६ ॥

108580

सुरचिरमतिचित्र-चित्ररूपं
 नयनपथं नयतीह यस्तवऽर्च्यम् ।
 रमयति पुरुषं तमप्युदारं
 चिरतरसञ्चित-दुष्कृतं कवीन्द्र ॥ ६७ ॥

मणिकनकशिलादि निर्मितायः
 प्रणमति ते प्रतिमां तयोश्च तुल्यम् ।
 फलमिह मनसः समप्रसादा
 दत्तुपरतं जिन योऽग्रतो नमेत् त्वाम् ॥ ६८ ॥

स इति । त्रिदशाः देवा नराः मनुष्याः तेषां गुरो आर्च्यं हे सम्बुद्ध (यः नरः) अगति
 तया दारिद्र्यतया । त्वदीयपूजां भवतः अर्चनम् । कर्तुं यदि अक्षमः स्यात् असमर्थो
 भवेत् । सः नरः । भवतः अन्यैः अपरैः नरैः कृतं अर्चनं पूजां च । भक्त्या आदरेण ।
 अभिनन्दति अनुमीदते वा । (सः नरः) सुरसुन्दरीणां दिव्ययोषितां सखः सहायो यस्य
 तादृशः दिव्यपुसराभिः परिवृतो देवराजा भवतीत्यर्थः ॥ ६६ ॥

सुरचिरमिति । हे कवीन्द्र इह अस्मिन् जगति । तव अर्थं पूज्यम् । सुरचिरम्
 अति मनोज्ञम् । द्वात्रिंशद्वरमहापुरुषलक्षणैः समलङ्कृतमिति भावः । अतिचित्रम् अरि-
 शयेन विचित्रम् । अशीत्यनुब्यञ्जनैः समन्वागतमित्यर्थः । तानि महापुरुषलक्षणानि
 अशीत्यनुब्यञ्जनानि च मन्त्रैः सद्ब्रह्ममकरन्दे विस्तरतो दर्शितानि । चित्ररूपं वस्त्रादिषु
 चित्रकारैः कृतं रूपसंस्थानम् । यः नरः नयनपथं नैवसंख्यवीभावम् । नयति आलम्ब्य-
 वशात् प्रापयति । उदारं महानम् । तं पुरुषम् अपि । चिरतरम् अतिदीर्घकालम् ।
 सञ्चितम् उपचितं दुष्कृतं पापम् । रक्षयति (तदङ्गं प्रहानवशात्) त्यजतीत्यर्थः ॥ ६७ ॥

मणि इति । जिन हे सम्बुद्ध मणिः प्रसिद्धः कनकं सुवर्णं शिला प्रस्तरम् इत्यादि-
 निर्निर्मितां कृतम् । ते भवतः प्रतिमा प्रतिबिम्बम् । यः नरः प्रणमति नमस्कारं

सकृदपि तव पादपद्मपूजां
वनकुसुमैरपि यः करोति धीमान् ।
अवनतसुरसङ्घं मौलिमालो-
ज्ज्वलममलं श्रयते तमाधिपत्यम् ॥ ६८ ॥

यदि भवति सरूपमेकचित्त-
क्षण-शरणोद्भव-पुण्यवृन्दमुच्चैः
गणशरणं समन्तभद्रं साधो
ऽखिलनभसोऽप्यतिरिच्यते तदा तत् ॥ ७० ॥

तव गुणकथने तु यः प्रसन्नः
तमनुविशन्ति मुने गुणास्त्वदीयाः ।
उदयति शशिनि प्रसन्नमिन्दू-
पलमिव तत किरणावली तुषारः ॥ ७१ ॥

करोति । अनुपरतं जीवन्तं त्वाम् । अयतः समुत्ति । (यः नरः) नमेत् नमस्कारं
कुर्यात् । मनसः समप्रसादात् तयोः नरयोः । फलं कुशलविपाकम् । तुल्यं समानं
भवतीत्यर्थः ॥ ६८ ॥

सकृदिति । यः धीमान् पण्डितः । वनकुसुमैः वनजपुष्पैरपि । तव पादपद्मपूजां
चरणकमलार्चनम् । सकृत् एकवारम् अपि करोति अतिशयभक्ताः कुर्यादित्यर्थः ।
अवनतानां प्रणतानां सुरसङ्घानां देवसमुद्धानाम् मौलिः किरीटमेव माला पुष्पमाला ।
ताभिश्च ज्वलं दीप्तम् । अमलं निर्मलम् । आधिपत्यम् अधिपतिभावम् । रज्ज्वल-
मित्यर्थः । तं नरम् । श्रयते आश्रयं करोतीत्यर्थः ॥ ६८ ॥

यदीति । गणाः अष्टार्यपुद्गलसङ्घाः तेषां शरणं प्रतिष्ठाभूतं साधो मैत्रीक्षमीपश-
मादिशुभैः समन्वितं समन्तभद्रं हे सर्वज्ञ एकचित्तक्षणं क्षणः निमेषक्रियाचतुर्थभागः कालः
तस्मिन् एकचित्तं प्रवर्तनकाले । शरणोद्भवेन शरणगमनेन सञ्जातम् । उच्चैः उन्नतं महत्
वा । पुण्यवृन्दं कुशलसमुद्भूतम् । यदि सरूपं भवति रूपसङ्घितं भवेत् । तदा तत् कुशल-
समुद्भूतम् अखिलनभसः सकलाकाशात् अपि । अतिरिच्यते अधिकं भवतीत्यर्थः ॥ ७० ॥

तवेति । मुने हे सर्वज्ञ तव गुणकथने गुणवर्णनानिमित्तेन । यः नरस्तु प्रसन्नः ।
स्वदीयाः भवतः । गुणाः मैत्रीकषणादयः । तं नरम् । अनुविशन्ति प्राप्नुवन्ति । कथम्

सकृदपि समदायि देव किञ्चि-
 झ्वरतिमुत्सृजता जनेन तुभ्यम् ।
 सुगत तदखिलान् लुनाति धारा
 वदसिरिव द्रुममाश्रवादिदोषान् ॥ ७२ ॥

कृतमिह सुकृतं षष्ठादृशा य-
 जनयति तत् किल तस्य दुर्विपाकम् ।
 क्षिति सलिलरसं स्वतिक्तभावं
 नयति यथा पिचुमन्दवीजमुत्तम् ॥ ७३ ॥

तव पदनलिने निपत्य भूमौ
 निपतति नैव चतुर्ष्वपायकेषु ।
 न हि कुशलकरो नरः कदाचित्
 क्वचिदपि दुर्गतिमेति नाथ कश्चित् ॥ ७४ ॥

शशिनि चन्द्रे । उदयति उदयं गच्छति । प्रसन्नम् इन्द्रपुलं चन्द्रकान्तिपाषाणम् । तत्
 किरणावल्याः चन्द्ररश्मिसमूहस्य तुषारः इव शशिरगुण इवेत्यर्थः ॥ ७१ ॥

सकृदिति । देव विश्वहि देव हे सुगत भवरतिं त्रिषु भवेयु आलयम् । उत्-
 सृजता परित्यजता जनेन । तुभ्यं किञ्चित् अत्यल्पं वस्तु । सकृत् एकवारम् अपि ।
 समदायि सम्यग् दीयते । तत् दानजातं कुशलचित्तम् । धारावत् सुनिश्चितः अक्षिः
 खङ्गः । द्रुमम् इव लुप्तम् इव । अखिलान् आश्रवादि दोषान् कामाश्रवादि पापानि ।
 लुनाति क्षिण्वति । अर्हन्मार्गज्ञानासिना केदं करोतीत्यर्थः ॥ ७२ ॥

कृतमिति । इह अस्मिन् जगति षष्ठादृशा मिथ्यादर्शनात् । यत् सुकृतं कुशलम् ।
 कृतं सञ्चितम् । तत् कुशलम् । तस्य नरस्य । दुर्विपाकम् अनिष्टफलम् । जनयति
 उत्पादयति । (किमिव) उत्तं भूमौ रोपितम् । पिचुमन्दः निम्बलृक्षः तस्य बीजम् ।
 क्षितिसलिलरसं पृथिव्यामापःरसम् । स्वतिक्तभावं स्वकीयतिक्तसमेव । यथा जनयति
 करोति । तथैवेति शेषः ॥ ७३ ॥

तवेरि । तव पदनलिने पादपद्मसमीपे । अयं सामीप्याधारः । निपत्य भूयः
 पुनः चतुर्षु अपायकेषु तिथ्येगादिषु चतुर्षु नरकेषु । नैव पतति पतनं न भवत्येव ।

इति भवदुपदेशतो विदित्वा
 तव पदपङ्कजपूजने रतोऽस्मि ।
 दृढयतु भगवन् युगे युगे मे
 कुमतिमुदस्य भवे भवेऽर्थ्यभक्तिम् ॥ ७५ ॥
 स्थिरमपि भगवन् क्षणं तवोक्तौ
 करचरणादिदृगादिवैरिवर्गः ।
 व्यथयति हृदयं बलाद्विचाल्य
 त्वमिदमनाथमनीश पाहि पाहि ॥ ७६ ॥
 यदि नयनमयं वशे विधातुं
 यतति तदा द्रवति श्रवो यदा तत् ।
 तदनु रसननासिकाशरीरा-
 ण्यहह परस्परदुर्ग्रहाणि चैवम् ॥ ७७ ॥

हि निश्चितम् । नाथ हे प्रभो कुशलकरः । अन्तरः । कश्चिदपि कदाचिदपि । दुर्यतिं
 नरकम् । न एति न प्राप्नोति ॥ ७४ ॥

इतीति । इति इत्यम् । भवदुपदेशतः । भवतः धर्मोपदेशात् । विदित्वा ज्ञात्वा ।
 तव पदपङ्कजपूजने पादकमलपूजायाम् । रतः अस्मि सक्तो भवामि । हे भगवन् युगे
 युगे युगं युगं प्रति । भवे भवे भवं भवं प्रति । अर्थ्य मे ईदृशस्य मम । कुमतिमुत्
 दुर्लब्धिनाशिका । आर्य्यभक्तिं जिविधरन्नेषु आदरम् । दृढयतु स्थिरं करालित्यर्थः ॥ ७५ ॥

स्थिरमिति । हे भगवन् । तव उक्तौ अनित्यादिप्रतिमसुक्ते वक्षति । क्षणं स्थिरं
 निश्चलमपि । अनार्थं समाधिप्रज्ञादिप्रतिष्ठारहितम् । इदं मदीयम् । हृदयं चित्तम् ।
 करचरणादयः हस्तपादादयः दृगादयः नेत्रादयः तेषां वैरिवर्गः शत्रुसमूहः । बलात् सहसा ।
 विचाल्य चलनं कृत्वा । व्यथयति पीडयति । अनौश हे विनायक त्वं पाहि पाहि पालय
 पालयेत्यर्थः । मामिति शेषः ॥ ७६ ॥

यदीति । अर्थं जनः । नयनं नेत्रम् । वशे स्वविषये । विधातुं कर्तुम् । यदि
 यतति यत्नं करोति । तदा श्रवः श्रोत्रम् । द्रवति गच्छति । शब्दालम्बनमिति शेषः ।

गतिरतिचपलस्य चेतसः स्या-

दिह नभसीव नभस्वतोऽसुरोधा ।

कथमपि भजते क्रमेण धैर्यं

चिरमिदमभ्यसनेन सद्विरक्त्या ॥ ७८ ॥

विशदमपि मनः स्वभावतो मे

चिरकृतकिल्विषकालिमाष्टतं मे ।

कुशलजललवैः कथन्तु धीतं

भवति मयेदृशचेतसार्ज्जितैस्तैः ॥ ७९ ॥

यदा तत् श्रोत्रम् । (वशे विधातुं यततीत्यन्वयः) तदनु चक्षरम् । रसनं जिह्वेन्द्रियम् नासिका घ्राणेन्द्रियम् शरीरं कायेन्द्रियमिति एतानि इन्द्रियाणि एवम् परस्परैः अन्योन्यैः । दुर्घैराणि दुर्व्याराणि भवन्तीति शेषः । अहङ्गं वेदस्वप्नकमित्यर्थः ॥ ७७ ॥

गतिरिति । इह अस्मिन् स्वल्पपक्षके । शरीरे इति यावत् । अतिचपलस्य अतिचपलस्य । चेतसः मनसः । गतिः प्रवृत्तिः । नभसि आकाशे । नभस्ततः माततस्य । गतिरिवेति अन्वयः । असुरोधा स्यात् सुखेन निरोधो न भवेत् । इदम् अतिचपलं चित्तम् । सद्विरक्त्या शीमनचित्तविरुक्ता च । वैराग्येणेत्यर्थः । चिरं दीर्घकालम् । अभ्यसनेन ध्यानादेरभ्यासेन च । चित्तप्रज्ञयोः पौनःपुन्येन तदावृत्त्या इति भावः । क्रमेण मार्गपरिपात्ता च । कथं धैर्यं धीरभावम् । भजते आश्रयति । प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ७८ ॥

विशदमिति । स्वभावतः प्रकृत्या । विशदं विमलम् । प्रभाकरमित्यर्थः । मे मनः मनः चित्तम् । चिरकृतानि पृथ्वसंस्तितानि किल्विषाणि पापानि तेषाम् कालिम्ना मालिन्यभावेन आष्टतं स्यात् आष्टादितं भवेत् । मया ईदृशचेतसा ईदृशेन अविव्यासहृतेन चित्तेन । अर्जितैः सञ्चितैः । तैः कुशलजललवैः कामावचरकुशलजलविष्कृमिभिः । कथन्तु केन विधिना । धीतं भवति परिशुद्धं भवति । कामावचरकुशलभावेण परिशुद्धं न शक्यते इति भावः ॥ ७९ ॥

शुचितरवचनामृतप्रवाहै-
 रघमल्लिनौकृतचित्तसन्ततिं माम् ।
 अनधिवर नितान्तमाधितम्
 सपदि विशोधय दण्डवन्ममामि ॥ ८० ॥
 सति सकलगुरो मुने प्रसन्ने
 किमिह दुरापममुत्र किं दुरापम् ।
 यदमलमनसस्त्वदीयदासाः
 सुरपतितां मनसापि नाद्रियन्ते ॥ ८१ ॥
 विदधति भयमिन्द्रियाणि भूम्ना
 विषयविषग्रहणेषु* दोषदुष्टात् ।
 न हि सुविदितभाविदाहदोषः
 मिशुरपि दीपमिखाग्रसङ्ग्रही स्यात् ॥ ८२ ॥

शुचीति । अनधिवर हे सर्वज्ञ शुचितरैः अतिपरिशुद्धैः । वचनं केवलभाषि-
 तम् । तदेव अमृतम् अमृतरसः । तस्य प्रवाहाः जलधाराः तैः । अघैः रागादि-
 पापैः मल्लिनौकृता क्लिष्टतामापादिता चित्तसन्ततिः चित्तपरम्परा यस्य तादृशम् । नितान्त-
 म् अत्यर्थम् । आधितम् मनःपीडया युक्तम् । माम् सपदि तत्क्षणे । विशोधय
 परिशुद्धं कुरु । लमिति शेषः । दण्डवन्ममामि दण्डनमस्कारं करोमीत्यर्थः ॥ ८० ॥

सतीति । यत् यस्मात् । अमलमनसः निर्मलचित्ताः । विदर्शनाभावनानादियुक्त-
 चित्ता इतिभावः । त्वदीयदासाः भवतः किङ्कराः । योगिन इत्यर्थः । सुरपतिताम्
 इन्द्रलम् । मनसा चित्तेनापि । नाद्रियन्ते आदरं न कुर्वन्ति । ततः सकलगुरो
 समस्तसत्त्वानामाचार्यं ? मुने हे सर्वज्ञ । प्रसन्ने सति प्रसादं कुर्वन्ति । लयीति शेषः ।
 इह अङ्गिन् अगति । दुरापं दुष्प्रापं किम् ? असुख परलोके । दुरापं दुरागमं
 किम् ? ममेति शेषः ॥ ८१ ॥

विदधतीति । दोषदुष्टात् रागादिदोषैर्मलिनभावात् । विषयविषाणा रूप-
 शब्दादिगोचरविषयाणाम् । पश्येषु आलम्बनकरणेषु । ज्ञानमोहत्वेनेति शेषः ।

* “दोषदुष्टा” इति कश्चित् पाठः ॥

न भवति जिन यावदेष जीर्णो
 विषयपिशाचनिषेवनेन तावत् ।
 भटिति सुकृतकर्म्मणि प्रयोज्य
 स्वव शरणागतवत्सलागतिं माम् ॥ ८३ ॥

इदमपि यदि वेद्मि पुत्रदार-
 स्वतनुगृहादि मरीचिकाम्बुतुल्यम् ।
 स्थगयति ममता च मामहन्ता
 तदपि हि मोहविजृम्भितं गरीयः ॥ ८४ ॥

इन्द्रियाणि नयनादिपञ्चन्द्रियाणि । सूत्रा भूयः । मयं विदधति भीतिं कुर्वन्ति ।
 हि निश्चितम् । सुविदितः सुविज्ञातः मावः एष्यत्कालवर्त्ती दाहदोषः गात्रादिसम्पाप-
 दोषः येन तादृशः शिष्टः बालकोऽपि । दीपशिखा प्रदीपज्वाला । तस्याः अर्घतस्य
 सङ्गृही प्रहणशीलः । स्यात् न भवेदित्यर्थः ॥ ८२ ॥

नेति । शरणागतेषु उपासकेषु वल्लल खेडयुक्त हे जिन एषः जनः । विषयः रूपशब्दादि
 पञ्चकाम एव पिशाचः पिशितभक्षकः रक्ष इति यावत् । तस्य निषेवनेन नित्यसेवनेन ।
 यावत् जीर्णो न भवति जरायुक्तो न स्यात् । तावत् अगतिम् अनार्थं माम् । भटिति
 शीघ्रम् । सुकृतकर्म्मणि कुशलक्रियायाम् । प्रयोज्य संयोज्य । स्वव सम्यक् पालये-
 त्यर्थः ॥ ८३ ॥

इदमिति । इदं एतत् पुत्रः तनयः दारा भार्या स्वतनु स्वकीयशरीरम् गृहं गेहम्
 आदिना अवशेषं स्पर्शरजतादि च । मरीचिकाम्बुना मरीचिजलेन तुल्यं सदृशम् ।
 भवतीति शेषः । यद्यपि वेद्मि जानामि । तदपि ममता च ममेति बुद्धिश्च ।
 अहन्ता च अहमिति बुद्धिश्च । माम् । मम प्रज्ञामिति भावः । स्थगयति कादयति ।
 हि निश्चितम् । मोहविजृम्भितम् अविद्यायाः प्रलम्बणम् । गरीयः अतिशुभ । अति-
 महदित्यर्थः ॥ ८४ ॥

अजनि च निजकरणेन सर्वं
निवसति जीर्यति नश्यति स्खेतोः ।
अहमपि हि तथैव धातुपुञ्जः
कथमहमस्य कथं मुने ममेदम् ॥ ८५ ॥

आत्मबुद्धिरिह यस्य जायते
सा च तस्य जनयेदहङ्कृतिम् ।
सा तनोति सुतरां भवसृङ्गां
सैव मोहजननी मुहुर्मुहुः ॥ ८६ ॥

तेन कर्म कुरुते शुभाशुभं
तद्धि दुःखजनकं भवचये ।
दुःखमूलमतएव सात्मधी
स्तां लुनाहि जिन मे वचोसिना ॥ ८७ ॥

अजनोति । हे मुने सर्वं पुञ्जकलवादि सकलं धातुपुञ्जम् । निजकरणेन स्वीय
कर्मादिप्रत्ययेन । अजनि उत्पादि च । स्खेतोः स्वीयकर्मप्रत्ययान् । निवसति
प्रवर्तते च । जीर्यति जरां प्राप्नोति च । नश्यति क्षणभङ्गुरत्वात् नाशं याति च । हि
यस्यात् । अहमपि तथैव धातुपुञ्जः निराकारः धातुसमूहः । ततः अस्य पुञ्ज-
कलवादिधातुसमूहस्य । अहं कथं सम्बन्धी भवेयमिति शेषः । मम इदं पुञ्जकलवादि
धातुपुञ्जम् कथं वा सम्बन्धं भवेत् । न भवेदित्यर्थः ॥ ८५ ॥

आहति । यस्य जनस्य । इह रूपादिरूपपञ्चके । आत्मबुद्धिः आहति
दृष्टिः । जायते उत्पद्यते । सा च आत्मदृष्टिः । तस्य जनस्य । अहङ्कृतिम् अहङ्का-
रम् । जनयेत् उत्पादयेत् । सा अहङ्कृतिः । सुतराम् अत्यर्थम् भवसृङ्गां भवालये
भवलक्ष्णमिति यावत् । तनोति करोति । सैव भवलक्ष्णा । मुहुर्मुहुः क्षणे क्षणे मोह-
जननी मोहमुत्पादयतीत्यर्थः । रथोद्धता नाम लृप्तम् । तदुत्तरलाकरे । रात्ररात्रि
रथोद्धतालगाविति ॥ ८६ ॥

तेनेति । तेन मोहेन । शुभाशुभं कुशलाकुशलम् कर्म कुरुते । तत् हि कुशला-
कुशलं कर्म । भवचये कामादिषु निषु भवेत् । दुःखजनकं जात्यादिदुःखमत्पादयति ।

अथ सकलविदं दयासमुद्रं
चिभुवनकारणकारणं कुलीनम् ।
निखिलगतमनस्तमस्तिशान्तिं
मुनिजनमानसहंसमीशमीडे ॥ ८८ ॥

स्नाने कर्मणि भोजने वितरणे प्राणे तथाकर्णने
ध्यानस्पर्शनदर्शनादिषु तथा सम्भाषणादावपि ।
प्रातः सायमथो दिवा च निशि च त्वत्पादपद्मे प्रभो
चित्तं मे रमतां मुनीन्द्र सततं यूनां युवत्यामिव ॥ ८९ ॥

अत एव सा आत्मधीः आत्मदृष्टिः । दुःखमूलं भवदुःखस्य कारणम् । भवतीति
अन्वयः । मे मम ताम् आत्मदृष्टिम् । जिन हे सम्मुद वचोऽसिना प्रवचनखड्गेन ।
भवत इति शेषः । लुनाहि हेदनं कुर्वित्यर्थः । रयोद्वितावृणम् ॥ ८७ ॥

अथेति । अथ अन्नकारम् । सकलविदं सर्वज्ञम् । दयासमुद्रं कषणाजलनिधिम् ।
चिभुवनकारणं चिधु भुवनेषु उत्पत्तेः हेतुधृतम् । दृष्टेति यावत् । तस्य कारणं मूलघात-
वशात् नाशकम् । निखिलगतं सकललोकेषु व्याप्तम् । अन्ननाम् अन्नरहितम् ।
शुणानामिति शेषः । अस्तिशान्तिम् उपशान्तोत्थवन्नाम् । मुनिजनानाम् अष्टार्थपुद्गल-
सङ्गणनाम् । मानसमेव सरः तस्मिन् हंसः प्रसिद्धः तमिव । ईशं स्वामिनम् । ईडे स्तुतिं
करोमि । अहमिति शेषः । लृप्तं पूर्वं कथितम् ॥ ८८ ॥

स्नाने इति । स्नाने शोधनक्रियायाश्च । भोजने आहारसेवने च । वितरणे दाने
च । प्राणे च्छ्वस्ने च । तथा आकर्णने त्रवणे च । ध्यानं घर्मात्मनस्य मनसि-
करणम् । स्पर्शनं काष्ठादीनां स्पर्शम् । दर्शनं रूपालम्बनग्रहणम् । आदिना शेषक्रिया
तेषु च । तथा सम्भाषणादावपि । परस्परकथनादौ च । प्रातः प्रभातकाले च ।
सायं सन्ध्याकाले च । अथो दिवा दिवसे च । निशि रात्रौ च । प्रभो स्वामिन्
मुनीन्द्र हे सर्वज्ञ लत्पादपद्मे भवतः चरणकमले । मे चित्तं मम मनः । युवत्यां
तदवस्थाम् यूनां तदवस्थानाम् । चित्तमिव । सततं निरन्तरम् । रमताम् आलस्यं
करोतु । अत्र यूनां युवत्यामिवेति उपमायाः अशोभनता गम्यते । सा तु कविकृता
वा कालाकारक्लिष्टवशात् सम्भूतावेति वक्तुं न शक्यते । अपि तु बहुषु पुरुषेषु दर्शना-
न्नायपि तथैव खीकृता । शार्दूलवित्रीकृतं लृणम् ॥ ८९ ॥

मत्स्वामिन् मदभीष्टकल्पविटपिन् मद्देवते मङ्गुरो
मन्मातर्मदुपास्य मत्प्रियसखे मत्सङ्गते मत्पितः ।
मद्विद्ये मदशेषदुःखशमकृत् मङ्गावने मन्निधे
मन्मुक्ते मदुदारभाग्य मदसो मद्गुह मां पालय ॥ ६० ॥

ब्रह्मा जिज्ञाननोऽभूद्गुरुरगुररहनीयकोऽनायकोऽसौ
विष्णुस्तूष्णीं प्रपेदे कविरकविरभूद्दीश्वरोऽनीश्वरोऽपि ।
शेषः शेषानुभावस्तव सुगत तुतौ खण्डिताखण्डलोक्तिः
कोऽहंमूढो वराकस्त्रिदशनरपते कौर्त्तने ते गुणानाम् ॥ ६१ ॥

मत्स्वामिन्निति । मत्स्वामिन् मम प्रभो । मदभीष्टकल्पविटपिन् ममाभिमत-
कल्पतरो । मद्देवते मम देवताभूत । मद्गुरो ममाचार्य । मन्मातः मम जनिते । मदुपास्य
मया आश्रयणीय । मत्प्रियसखे मम प्रियसहाय । मत्सङ्गते मम प्रतिष्ठाभूत । मत्पितः
मम जनक । मद्विद्ये मम शास्त्रज्ञान । मदशेषदुःखशमकृत् मम सकलदुःखशमकारक ।
मङ्गावने मम धानालम्बन । मन्निधे मम निधान । मन्मुक्ते मम मोक्ष । मदुदारभाग्य मम
वृहत्कुमाग्रभस्त्रचक । मदसो मम जीवित । मद्गुह हे मम सर्वज्ञ । मां पालय रक्ष
इत्यर्थः । शार्दूलविक्रीडितं वृक्षम् ॥ ६० ॥

ब्रह्मेति । सुगत हे सर्वज्ञ ते भवतः । तुतौ स्त्रवे । गुणकर्मादिभिः प्रशंसने इति
भावः । ब्रह्मा स्वयम्भुः । जिज्ञां कुटिलम् आननं मुक्तं यच्च तथोक्तः । श्रित्या अवनत-
मुख इत्यर्थः । अश्रून् अमवत् । इदं तु शेषेषुपि यथावदन्वयः । गुहः वृक्षपतिः ।
अगुरुः दुर्वलः । बलहीन इत्यर्थः । असौ अहनीयकः सूर्यः । अनायकः अप्रधानः ।
विष्णुः हरिः तूष्णीं मौनम् । प्रपेदे प्राप्तवान् । कविः शूक्तः अकविः कविमावरहितः ।
अपण्डित इतिभावः । अश्रून् ईश्वरोऽपि शम्भुश्च अनीश्वरः ईश्वरभावरहितः ।
असमर्थ इत्यर्थः । शेषः सर्पपतिः शेषानुभावः जनमहिमः । आखण्डलः इन्द्रः तच्छ
अतिर्वचनम् । खण्डिता भेदिता । त्रिदशाः देवाः नराः मनुष्याः तेषां पतिः नायकः
अनेन सम्पुद्गलपति । हे सर्वज्ञ । ते भवतः । गुणानां कौर्त्तने मैत्र्यादिगुण-
समूहानां कथने । शूद्रः अज्ञानः । वराकः मन्दभाग्यः । अहं कः कौटूहः । मवा-

दशद्वाधिकविंशतिः स्फुरदशीत्यनुव्यञ्जनै
 महापुरुषलक्षणं वपुषि यस्य देदीप्यते
 कलामपि न षोडशीं भजति तस्य पुण्यात्मन
 अतुर्मुखमुखो गणो दिविषदां नृणां का कथा ॥ ६२ ॥

महेन्द्रनवचापवत् कनकपर्वते सर्वतः
 सदा तव मनोहरं स्फुरति सुप्रभामण्डलम् ।
 दृशो भवति गोचरं तदिह यस्य तस्य त्वरा
 तमस्ततिमनुत्तमां हरति दूरमन्तर्बहिः ॥ ६३ ॥

मीति शेषः । इमे सर्वे बलवन्तो देवा अपि भवतो यथामृतगुणकथने असमर्था भवन्ति ।
 एवं सति मनुष्योऽहं कथं तव गुणं वर्णयामीति गुणानामुत्कृष्टमात्रं दर्शयति । अम्बरा-
 वृत्तम् ॥ ६१ ॥

दशति । यस्य सम्बन्धः । वपुषि शरीरे । अशीत्यनुव्यञ्जनैः तुङ्गनखतादिभिः
 अशीतिचुटलक्षणैः स्फुरत् भाजत् । दशद्वाधिकविंशतिः महापुरुषलक्षणं सुप्रतिष्ठित-
 पादतादि द्वाविंशत् पुञ्जलक्षणम् । देदीप्यते विराजति । तस्य पुण्यात्मनः परिशुद्ध-
 चित्तस्य । अतुर्मुखः ब्रह्मा मुखं प्रधानो यस्य तादृशः । दिविषदां गणः देवसमूहः षोडशीं
 कलां षोडशधाकृतभागमपि । न भजति न सेवते । नृणां मनुष्याणाम् । का कथा
 किमुत ? पृथ्वीवृत्तम् । तदुत्तमां रत्नाकरे । जसौ जसयला वसुप्रहयतिश्च पृथ्वी-
 वृत्तरिति ॥ ६२ ॥

महेन्द्रेति । तव मनोहरं रश्मिरम् । सुप्रभामण्डलं शोभनयोमप्रभासमूहः ।
 कनकपर्वते सुमेरुपर्वते । सर्वतः सकलदिशास्तु । आहतमिति शेषः । महेन्द्रः इन्द्रः
 तस्य नवचापवत् नूतनधनुरिव । इन्द्रधनुरिवेत्यर्थः । सदा स्फुरति विराजते । तत्
 योमप्रभामण्डलम् । इह अस्मिन् जगति । यस्य जनस्य । दृशो गोचरं भवति नेत्र-
 विषयं स्यात् । तस्य जनस्य । अन्तः मनसि च । बहिः । अनुत्तमां घनाम् । तम-
 स्ततिम् अन्वकारसमूहम् । दूरं हरति दूरीकरोतीत्यर्थः । पृथ्वीवृत्तम् । तल्लक्षणं
 पूर्ववत् ॥ ६३ ॥

पं लोचनलोभनं श्रवणयोरानन्दसन्दोहदा
वाणी विश्वविमोक्षकृत्तव कृपा वेशोऽतिशान्तस्तव ।
शिङ्खलं प्रथितं जगत्सु भगवन् सर्वज्ञानान्नैव ते
आज्यस्य च यौवने निरसनं वैराग्यसीमा स्फुटम् ॥ ६४ ॥

शैथ्यं त्वद्विषमेषु दर्पदलनादङ्गीकृतं दैवतै
वाणैः ससुरासुरः प्रविजितो लोकोऽयमौषत्करम् ।
शैथ्यं ते प्रकटीचकार नितरां निर्वाणसाक्षात्कृतिः
किं ब्रूमो बलवैभवं भगवतस्तत् ते जगदुर्व्वहम् ॥ ६५ ॥

रूपमिति । हे भगवन् तव रूपं शरीरम् । लोचनलोभनं नयनयोः रसास्त्रनवत्
प्रियजनकम् । वाणी मधुरा भारती । श्रवणयोः कर्णयो रानन्दसन्दोहदा प्रसुरसम्प्राप-
दायका । तव कृपा कृपा विश्वानां उद्धृष्टतद्वादि सर्वजनानां विमोक्षकृत् ससारादि-
मोचनं करोति । तव वेशः चीवरधारणादिविलासोऽपि शान्तः उपशमयुक्तः । ते भवतः
पण्डित्यं पण्डितभावः । सर्वज्ञानान्नैव जगत्सु त्रिषु लोकेषु । प्रथितं प्रसिद्धम् । यौवने
तृणावस्थायाम् । साक्षाज्यस्य चक्रवर्तिराज्यस्य च । निरसनं परित्यागः । ते भवतः ।
वैराग्यसीमा विरागमावस्थ अवधिः । स्फुटं यत्नम् । भवतीति शेषः । शार्दूल-
विक्रीडितं नृत्तम् ॥ ६४ ॥

शैथ्यमिति । यत् यस्य मारस्य । वाणैः शरैः । ससुरासुरः देवासुरसहितः ।
अयं लोकः सलः । ईषत्करम् अल्पप्रयासेन । प्रविजितः । प्रकर्षेण जितः । विषमेषोः
वशवर्तिमारस्य दर्पस्य अस्मिन्मानस्य दलनात् खण्डनात् । दैवतैः देवतासमूहैः । लत्
भवतः । शैथ्यं शून्यभावः । अङ्गीकृतं स्वीकृतम् । निर्वाणस्य साक्षात्कृतिः प्रत्यक्ष-
करणम् । ते भवतः । वीथ्यं दृढशक्तिम् । नितराम् अत्यर्थम् । प्रकटीचकार प्रकाशं
कृतवान् । भगवतः (शैथ्यं पुण्यं यमः श्रीशैकम्पसिद्धिं प्रयत्ना इति) रमिः पशु-
पैर्युक्तस्य । ते भवतः । जगदुर्व्वहं लोकधुरन्धरम् । महत्या कषयया सत्त्वानां ससारा-
दुत्तररश्मितिभावः । तत् बलवैभवं कायज्ञानबलसम्पत्तिम् । किं ब्रूमः अपि किं
कथयामश्च वयमिति शेषः । शार्दूलविक्रीडितं नृत्तम् ॥ ६५ ॥

यच्च च्छागतुरङ्गमारणविधिर्वेदेऽपि तं निन्दसि
 प्रेम्णा प्राणभृतामतः सकृणस्त्वत्तो महान्नापरः ।
 एवं ते गुणसम्पदो न विषया बुद्धेरसूयात्मनां
 ते मूढाः प्रलपन्ति हन्त सुगतो मद्देदनिन्दीत्ययम् ॥ ६६ ॥
 निर्मज्जत्सुरसुन्दरीकुचचलनिर्मन्दमन्दाकिनी-
 फेनक्षीरसमुद्रकैरवसखी सत्कीर्त्तिलक्ष्मीस्तव ।
 यं नालिङ्गति मन्दभाग्यमधुना भूयान्न तेनापि मे
 सङ्गः सङ्गगदादिवैद्य भगवन्नेषापि मे प्रार्थना ॥ ६७ ॥

यनेति । यत्र वेदे यस्मिन् वेदाख्ये धर्मविशेषे । छागतुरङ्गमारणविधिः (स्वर्गाद्य-
 भीष्टसाधनार्थम्) अजतुरङ्गमाणां मारणं विहितम् । तं वेदमपि । निन्दसि परिमवं
 करापि । त्वमिति शेषः । (कस्मात् ?) प्राणभृतां सत्वानाम् । प्रेम्णा स्नेहेन । अतः
 त्वतः भवतः । महान् सकृणः महाकृष्णायुक्तः । अपरः न नास्ति । ते भवतः । एवं
 गुणसम्पदः पूर्वोक्तमहाकृष्णादिगुणसम्पत्तयः । अस्त्रयात्मनां दोषाविद्वरणस्त्वभावानाम् ।
 बुद्धेः ज्ञानस्य । विषयाः गोचराः । न भवन्तीति शेषः । ते मूढाः अज्ञानाः । अयं
 सुगतः मद्देदनिन्दीति मम वेदस्य निन्दिता इति । प्रलपन्ति प्रलापं कुर्वन्ति । हन्त इति
 अनुकम्पायाम् । शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ॥ ६६ ॥

निर्मज्जदिति । निर्मज्जतां जलक्रीडां कुर्वताम् । सुरसुन्दरीणां दिव्ययोधितां
 कुक्षेः पयोधरेः चलत् कम्पमानं निर्मन्दम् अमन्दं बहुलं वा । मन्दाकिन्याः आकाश-
 गङ्गायाः फेनं च क्षीरसमुद्रस्य कैरवं कुमुदस्य तेषां सखी सहाया । तव सत्कीर्त्तिलक्ष्मीः
 शोभनयशःप्रीः । अधुना सम्प्रति । अस्मिन् नवमे दुहोत्यादिकाले इति भावः । यं मन्द-
 भाग्यम् अल्पपुण्यं दुर्लभम् । न आलिङ्गति आलिङ्गनं न कुर्वते । तेन पापेन सार्द्धम् ।
 मे मम । सङ्गः एकत्र वासोऽपि । न भूयादिति शेषः । सङ्गगदस्य लब्ध्वाभ्यासः
 आदिवैद्य पूर्वमिषम्वर हे भगवन् मे मम । एषापि प्रार्थना । भवतीति शेषः ।
 शार्दूलविक्रीडितं वृत्तम् ॥ ६७ ॥

ये त्वां गच्छन्ति बुद्धं शरणमिति न ते दुर्गतिं यान्ति सन्त
 त्यक्त्वा कायान्मनुष्यान्निरतिशयसुखांस्ते लभन्तेऽय दिव्यान् ।
 दुःखो दुर्निमित्तं दुरहिदुरहिता दुर्गहा दुष्टसत्वा
 दुःखं दुर्व्याधयोऽपि क्वचिदिह कुशलान्नोपसर्पन्ति चैवम् ॥
 [६८]

कृत्वं* ब्रह्मावधत्ते मणिमयममलं चामरं चक्रपाणिः
 स्तोतारो गद्यपद्यैर्हरगुरुफणिनः शाङ्खिकोऽभून्महेन्द्रः ।
 अन्ये दौषोदकुम्भध्वजकुसुमलसत्पाणयो भक्तिनम्रा
 स्तस्यव्याख्याय धर्मं भुवमवरुहतः स्वर्गतस्ते मुनीन्द्र ॥ ६९ ॥

येति । ये सत्ताः शरणं निर्व्याणसुखाय प्रतिष्ठा इति मत्वा । बुद्धं सर्वविदम् ।
 त्वां गच्छन्ति अनुयन्ति । ते सन्तः शरणगताः साधवः । दुर्गतिं नरकम् । न यान्ति न
 प्राप्नुवन्ति । ते उपासकाः । मनुष्यान् कायान् । त्यक्त्वा । निरतिशयानि परमोक्तृ-
 टानि सुखानि येषां तथोक्तान् । दिव्यान् कायान् । लभन्ते प्राप्नुवन्ति । अत्यन्तनर-
 मितिशेषः । अथ अनन्तरार्थेऽन्येऽन्ये । इह जन्मनि । कुशलात् शरणागमनपुण्यात् ।
 दुःखप्रः स्वप्ने अनिष्टदर्शनश्च । दुर्निमित्तं अशुभकारणश्च । दुरहयः दुष्टसर्पाश्च । दुर-
 हिताः क्रूरशत्रवश्च । दुर्गहाः पापराशिषु स्थिताः नमस्कराश्च । पापफलदायकाः ग्रहा
 इत्यर्थः । दुष्टसत्ताः आप्तमकरादिदुष्टजन्यवश्च । दुःखं कायिकचैतसिकादि दुर्व्याध-
 योऽपि दुष्टरोगाश्च । एते दुःखप्रादयः । एवं शरणगतान् कश्चित् कश्चित् ।
 न उपसर्पन्ति न प्राप्नुवन्तीत्यर्थः । स्वम्वरावृत्तम् ॥ ६८ ॥

कृत्तमिति । हे मुनीन्द्र स्वर्गतः इन्द्रपुरात् । धर्मं धर्मसङ्ग्रहप्यादिकं संप्रकरणम् ।
 व्याख्याय । दिष्टा । मातृप्रमुखानां देवानामिति भावः । सर्वं शूलोकम् । सङ्काश-
 नगरद्वारमिति भावः । अवरोहतः अवतरतः । ते भवतः । ब्रह्मा सङ्काशमतिर्ब्रह्मा
 मणिमयं मौक्तिकरत्नमयम् । कृत्वं धवलातपत्रश्च । चक्रपाणिः विष्णुः । अमलं
 निर्मलम् । चामरं शुभवर्णं चमरपुच्छैतव्यजनश्च । अवधत्ते दधाति । हरः शम्भुः
 शुभः लुह्यतिः फणी शेषाङ्गिः एते गद्यपद्यैः गद्यपद्यरचनाविशेषैः । स्तोतारः स्तवं
 कुर्वन्तः । असवन् । महेन्द्रः शचीपतिः । शाङ्खिकः शङ्खधमकः अश्वत् । अन्ये शेष-

मातेवासीत् परस्त्री भवति परधने न स्पृहा यस्य पुंसो
मिथ्यावादी न यः स्यान्न पिबति मदिरां प्राणिनो यो न
[हन्यात् ।

मर्यादाभङ्गभौरः सकृत्तुह्यदथ स्तुतसर्वाभिमानो
धर्मात्मा ते स एव प्रभवति भगवन् पादपूजां विधातुम् ॥
[१०० ॥

सर्वप्राणातिपातात् परधनहरणात् सङ्गमादङ्गनाया
मिथ्यावादाच्च मद्याङ्गवति जगति योऽकालमुक्तेर्निवृत्तः ।
सङ्गीतसकुसुगन्वाभरणविलसितादुच्चगय्यासनाद-
प्यासीद्धीमान् स एव चिदशनरगुरो त्वत्सुतो नात्र शङ्का ॥
[१०१ ॥

देवाः । दीपाः माणिक्यमयप्रदीपाः उदकुम्भाः स्वर्णमयाः जलपूर्णघटाः ध्वजाः मणिकनक-
मया ध्वजाः कुसुमानि पारिजातमन्दारादिपुष्पाणि । तैः लसन्तः पाणयः हस्ताः येषां
तथोक्ताः । भक्तिनष्टाः आदरेण श्रवणताः । तस्युः स्थानं चक्रुः । एतद्भिः सन्कृते
सर्वस्यैककरन्दे विसरतो द्रष्टव्यम् । अङ्घराष्टकम् ॥ ९९ ॥

मातेति । यस्य पुंसः । परस्त्री परभार्या । मातेव जनिकावत् आसीत् । परधने
परायणद्रव्ये । स्पृहा अभिलाषः न भवति । यः जनः मिथ्यावादी मृषाभाषणशीलः न
स्यात् । मदिरां न पिबति सुरापानं न करोति । यः प्राणिनः न हन्यात् प्राणिवधं
न कुर्यात् । मर्यादा सदाचारः तस्याः भङ्गः खण्डनं तस्मिन् भौरः भयशीलः यः स
तथोक्तः । सकृत्तुह्यदयः दयान्वितचित्तः । त्यक्ताः परित्यक्ताः सर्वे अभिमानाः मिथ्या-
गर्व्याः येन तादृशः । धर्मात्मा साधुस्वभावः । स एव उपासकः । हे भगवन् ते
भवतः । पादपूजां विधातुं श्रीपादपूजां कर्तुम् । प्रभवति समर्थो भवति । इतरे
असमर्था एवेति स्मरयति । अनेन उपासकगुणं वर्णितवान् । अङ्घराष्टकम् ॥ १०० ॥

सर्व्वेति । यः नरः सर्व्वप्राणातिपातात् सकलप्राणवधात् । परधनहरणात् परद्रव्याप-
हरणात् । चौर्यादितिभावः । अङ्गनायाः स्त्रियः । सङ्गमात् सङ्गत्याः । स्त्रीपुंसयोः
भोगादित्यर्थः । मिथ्यावादात् मिथ्याभाषणात् । मद्यात् सुरापानात् । अकाल-

तापक्षगादिमार्गाः सदवयवयुताः भ्रन्ति रागादिदोषान्
 प्राप्ते छिन्नमूला हतभवगतस्तयत्फलै र्यान्ति शान्तिम् ।
 गीर्णां क्लेशहानिः सदमृतमजरं कारणं स्यान्नवानां
 गीर्णां हेतुरेषां तव जिन वचनं तस्य हेतुस्त्वमेव ॥ १०२ ॥

क्षेत्स्विकालभोजनात् । सङ्गीताः नृत्यगीतवाद्यादयः । सक्त्सुगन्धः मालागन्ध-
 लेपनम् आभरणम् अलङ्कारः विलसितं विरूपितं तस्मात् । उच्चात् तुङ्गात्
 यासनात् शयनासनात् । निवृत्तः आसीत् विरतः अधृत् । त्रिदशाः देवाः नराः
 तुष्ट्याः तेषां शुभः आचार्यः । अनेन सम्बुद्धम् आलपति । हे सम्बुद्ध सणव
 मान् अष्टाङ्गश्रीलधारी प्राज्ञः । लघुसुतः सुदुष्टिचाकरणाद्भवतः पुत्रः । अत्र
 वने । न शङ्का संशयो नास्तीत्यर्थः । अनेन उपासकस्य अधिकश्रीलं सूचयति ।
 पासकोहि इदमष्टाङ्गमुपाधितश्रीलं रचन् अधिकश्रीले प्रतिष्ठितो भवत्येव । अम्बरा-
 त्तम् ॥ १०१ ॥

श्रोतापत्तिरिति । सदवयवयुताः श्रीभनाङ्गयुक्ताः (सम्यक्कृतृष्टिः सम्यक् संकल्पना सम्यक्
 स्मृतिः सम्यग्जाजीवः सम्यग्वायामः सम्यग्वचनं सम्यक् स्मृतिः सम्यक् समाधिरिति एभिः
 षडभिः आध्याङ्गैः समन्वागता इति भावः) श्रोतापत्तादिमार्गाः श्रोतापत्तिमार्गं आदिना
 सत्तदागामिमार्गः अनागामिमार्गः अर्हन्मार्ग इति) इमे चलारो मार्गाः । रागादि
 पाप्मा रागद्वेषमोहान् । सकलान् क्लेशानिति भावः । भ्रन्ति नाशयन्ति । छिन्नाः तेन
 न मार्गेण अविद्यादयः मूलाः पापहेतवः यैः तथोक्ताः । हतः नष्टः भवगतिः संसार-
 ममं यैः तादृशाः । ते रागादि दोषाः । तत्फलैः (श्रोतापत्तिफलं सत्तदागामिफलम्
 अनागामिफलम् अर्हत्फलमिति) तैः तैः फलैः । शान्तिं उपशमनम् । आयान्ति प्राप्नु-
 न्ति । मार्गाणां तेषां श्रोतापत्तादिचतुर्विधमार्गसम्बन्धनाम् । क्लेशहानिः रागा-
 दीनां उपशमः । सत् परमार्थसत्यम् । अजरं जरया विरहितम् अचयमित्यर्थः । अमृतं
 मरणदपगतं नित्यसुखस्वरूपम् निर्वाणमिति यावत् । कारणं स्यात् हेतुर्भवेत् ।
 र्षां नवानां धर्माणाम् (श्रोतापत्तादयश्चलारो मार्गाः श्रोतापत्तादयश्चलारि फलानि
 निर्वाणमिति) एषां नवलोकोत्तरधर्माणाम् । तव वचनं भवतस्त्रिपिटकधर्मैः । हेतुः
 कारणम् । स्यादिति अन्वयः । तस्य त्रिपिटकधर्मस्य । हे जिन त्वमेव भवानव ।
 हेतुः उपदेशकत्वात् कारणं कर्त्ता वा भवति । अनेन अन्ये ब्रह्मादयो देवा उपदेशकाः
 न भवन्तीति सूचयति । अम्बरातुक्तम् ॥ १०१ ॥

विंशत्सत्कायदृष्टिचित्तिधरममलज्ञानवज्जेण भित्वा
 रागद्वेषादिपापं तदुदितमखिलं कर्म चोन्मूलयन्तः ।
 चत्वारो लब्धमार्गास्तदनु गुणफलास्तेऽपि चत्वार एव
 त्वत्त आष्टार्थसङ्घः पृथगिति न पुनश्चिन्तयामो मुनीन्द्र ॥
 [१०३ ॥

अपि गगनमनन्तं सर्वसत्त्वोऽप्यनन्तः
 सकलमिदमनन्तं चक्रवालं विशालम् ।
 वदसि जिन विदित्वानन्तया ज्ञानगत्या
 तव च गुणमनन्तं वेत्ति बुद्ध त्वमेवम् ॥ १०४ ॥

विंशदिति । अमलेन निश्चलेन । मलरहितेनेत्यर्थः । ज्ञानवज्जेण मार्गज्ञान-
 वज्रायुधेन । विंशत्सत्कायदृष्टिः (रूपमाकृतः समनुपपत्ति । रूपवत्त्वं वा आत्मानम् ।
 आत्मानि वा रूपम् । रूपे वा आत्मानमित्यादिक्रमेण पञ्चसु स्कन्धेषु एकैकस्मिन्
 स्कन्धे चत्वारश्चत्वार इति) विंशतिप्रभेदगता स्वीयशरीरे प्रवृत्ता विपरीतदृष्टिः । सा एव
 चित्तिधरः पर्यन्तः तम् । भित्वा समुच्छिद्य । रागद्वेषादि पापं रागः लोभः द्वेषः विरोधः
 आदिना मोहः भाया मदः शयम् ईर्ष्यामात्सर्याद्यकुशलम् । तत् तस्मात् रागादि
 क्लेशहेतोः उदितम् उद्भूतम् । जातमित्यर्थः । अखिलं प्राणवधादि सकलं कर्म च ।
 उन्मूलयन्तः मूलनी नाशयन्तः । लब्धमार्गाः श्रोतापत्तादिप्राप्तमार्गाः । चत्वारः सङ्ग्रा-
 नियमदर्शनम् । तदनुगुणैः तैर्मागैः प्राप्तश्रोतापत्तादिफलाः । ते अपि चत्वारः ।
 एवं इत्यम् । पुनः श्रूयः । आष्टार्थसङ्घः आष्टार्थपुद्गलगणः । हे मुनीन्द्र त्वन्तः भवन्तः ।
 पृथक् इति भिन्न इति । न चिन्तयामः चिन्तनं न कुर्मः । वयमिति शेषः । आष्टार्थं
 सङ्घोऽपि भवतः सम्बन्धीति वयं चिन्तयाम इति भावः । सङ्घराज्यम् ॥ १०३ ॥

अपीति । गगनमपि आकाशमपि । अनन्तम् अवधिशून्यम् । सर्वसत्त्वः सकल-
 जनोंऽपि । अनन्तः परिच्छेदरहितः । अप्रमाण इत्यर्थः । सकलमिदं विशालं पृष्ठलं
 चक्रवालं लोकधातुरपि । अनन्तं पर्यवसानरहितम् । हे जिन अनन्तया प्रमाणाति-
 क्रान्तया । ज्ञानगत्या सर्वज्ञताज्ञानेन । विदित्वा ज्ञात्वा । विदितं ज्ञातं भावः ।
 वदसि विमन्थ कथयसि । लमिति शेषः । हे बुद्ध एवम् इत्यम् । तव अनन्तं

भगवति भवभौतिर्ध्वंसकारिण्यमोघे
 भवतु भवतु भक्तिर्जन्मजन्मान्तरेऽपि ।
 भवतु भवतु धर्मः सर्वथा मेऽनुशास्ता
 भवतु भवतु सङ्घोऽनुत्तरा पुण्यभूमिः ॥ १०५ ॥

चिभुवनमहनीयं त्वामभिष्टुत्य बुद्धं
 विशदतरमदभं पुण्यमन्त्रार्जितं यत् ।
 जगति सकलसत्वास्तेन सम्बुद्धबोधिं
 विधुतविविधपापा भावनाभि व्रजन्तु ॥ १०६ ॥

प्रमाणरहितम् । गुणं त्रिविद्या अगुर्वेशरद्यादि गुणश्च । त्वम् एव वेत्सि आनाथीत्यर्थः ।
 मालिनीतृप्तम् ॥ १०४ ॥

भगवतीति । अमोघे सार्थके । भवस्य संसारोत्पत्त्याः भौतिः मयं तस्य णः ध्वंसकारी विना
 भनशीलः तस्मिन् । भगवति सम्बुद्धे । भक्तिः आदरः । ममेति शेषः जन्मजन्मान्तरे
 अत्यग्राह्येऽपि जातिषु । भवतु भवतु । धर्मः सपर्याप्तिकः नवलोकोत्तरधर्मः । मे
 मम । अनुशास्ता अनुशासकः । भवतु भवतु । सङ्घः अष्टार्थपुद्गलगणः । अनुत्तरा
 अत्यन्तश्रेष्ठा । पुण्यभूमिः पुण्यक्षेत्रम् । भवतु भवतु । ममेति अन्वयः । मालिनी-
 तृप्तम् ॥ १०५ ॥

चिभुवनेति । चिभुवनेः सवनत्रयवासिभिः महनीयं पूज्यम् । बुद्धं कैकालवर्तिनां
 सर्वधर्माणां वेत्तारम् । त्वं भवन्तम् । अभिष्टुत्य स्तुत्वा । भक्तातिशयेन स्तोत्रं
 कर्त्तुं भावः । अत्र स्तोत्रकरणे । विशदतरम् अतिशयनिर्मलम् । अदभम् अनल्पम् ।
 बहुलमिति यावत् । यत् पुण्यं कुशलम् । अर्जितं सञ्चितम् । तेन कुशलेन । जगति
 लोके । सकलसत्वाः सर्वे प्राणिनः । विधुतानि त्यक्तानि विविधानि अनेकप्रकाराणि
 पापानि यैस्ते । भावनाभिः समयविदर्शनादिभिश्चिन्तयशैकरणात्मैः । सम्बुद्धबोधिं
 सर्वज्ञताज्ञानम् । बुद्धत्वमिति भावः । व्रजन्तु प्राप्नुवन्तित्यर्थः । मालिनीतृप्तम् ॥ १०६ ॥

भास्वद्भानुकुलाम्बुजन्ममिहिरे राजाधिराजेश्वरे
 श्रीलङ्काधिपतौ पराक्रमभुजे नीत्या महीं शासति ।
 सद्गौड़ः कविभारती क्षितिसुरः श्रीरामचन्द्रः सुधीः
 श्रीहृणामकरोत् स भक्तिशतकं धर्मार्थमोक्षप्रदम् ॥ १०७ ॥

भास्वदिति । भास्वत् प्रकाशत् । विदितमित्यर्थः । मनु मान्वाह भरत भगीरथा-
 दीनां खपवराणां सुत्यत्ता अतिप्रसिद्धमिति भावः । भानुकुलं सूर्यवंशः तदेव अम्बुजन्म
 पद्मम् । तस्य प्रकाशने मिहिरः सूर्य इव तस्मिन् । श्रीलङ्काधिपतौ श्रीलङ्केश्वरे ।
 राजाधिराजानः प्रधानराजानः । तेषां राजेश्वरे नायकराजनि । पराक्रमसजे
 तन्नामकद्वपवरे । नीत्या दशराजधर्मेण मनुनीत्यनतिक्रमेण वा । महीं सुवम् ।
 शासति अनुशासनं कुर्वति । राज्यं कारयतीत्यर्थः । सद्गौड़ः उत्तमे गौड़देशे समुत्पन्नः ।
 कवीनां भारती सरस्वतीव । सुधीः प्रशस्तबुद्धिमान् । श्रीरामचन्द्रः तन्नामकः । सः
 क्षितिसुरः ब्राह्मणः । श्रीहृणां श्रावकजनानाम् । धर्मार्थमोक्षप्रदं विवर्गसम्पत्ति-
 प्रदायकम् । भक्तिशतकं तन्नामकधन्यरचनाम् । अकरोत् कृतवानित्यर्थः । शार्दूल-
 विक्रीडितं कृतम् ॥ १०७ ॥

इति श्री शाक्यमुनेर्भगवतः सर्वज्ञस्य परमोपासकेन
गौडदेशीयेन श्री बौद्धागमचक्रवर्तिना भूसुरेणाचार्येण
महापण्डितेन विरचितं भक्तिशतकं समाप्तम् ॥

इति श्री शीलकृष्णविरणे कृता रत्नमाला नाम भक्तिशतकटीका समाप्ता ॥

लङ्कायां यतिहृन्दसन्निवसतौ प्रासादशङ्कीज्ज्वले
शारामे वसतिप्रमोदजननेऽयं शैलविम्बाभिधे ।
शीलकृष्णयतिस्वकार मधुरां व्याख्यामिमां धर्मवित्
स श्रीमान् जनवत्सलो परहितो यो नूतनग्रामजः ॥

यद्वच विद्यतेऽस्माकं प्रमादाद्भ्रमतोऽपि वा ।
स्वस्वनं विबुधा ज्ञात्वा शोधयन्तु दयापराः ॥

वाणैकनागशशब्दद्विमिते शकाब्दे
विंशेऽङ्कि चण्डकिरणे लृषमं प्रयाते ।
व्याख्यामिमामकृत साधुजनस्य तुष्टै
सेयं समुल्लसतु सौगतभक्तिवृद्धैः ॥

शिवमस्तु ॥

—०—०—

Received on 3.6.88
R. K. No. 7826
P. R. No. 30937

